

Збірник наукових матеріалів
XLIX Міжнародної науково-практичної
інтернет - конференції
el-conf.com.ua

«ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ»

15 липня 2020 року

Частина 1

м. Миколаїв

Перспективні напрямки наукових досліджень, XLIX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. – м. Миколаїв, 15 липня 2020 року. – Ч.1, 68 с.

Збірник тез доповідей укладено за матеріалами доповідей XLIX Міжнародної науково-практичної інтернет - конференції «Перспективні напрямки наукових досліджень», 15 липня 2020 року, які оприлюднені на інтернет-сторінці el-conf.com.ua

Адреса оргкомітету:
21018, Україна, м. Вінниця, а/с 5088
e-mail: el-conf@ukr.net

Оргкомітет інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірну інформацію несуть учасники, наукові керівники.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерела є обов'язковим.

ЗМІСТ

Економічні науки

<i>Бойко З.В.</i> ЗНАЧЕННЯ І РОЛЬ АНІМАЦІЇ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	4
<i>Галушка В.Ю.</i> МЕТА, ЦІЛІ, МЕЖІ ТА КРИТЕРІЇ УСПІХУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЄКТУ	7
<i>Денисенко М.</i> РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК	12
<i>Жук Р.В.</i> ОЦІНКА ОБСЯГІВ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА ДАНИМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ.....	15
<i>Ковалевська А.В., Зеленський С.В.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ.....	19
<i>Кочаровська Н.С.</i> ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ЗА РАХУНОК ЗМІН ОСНОВНИХ СТАТЕЙ КАЛЬКУЛЯЦІЇ СОБІВАРТОСТІ	26
<i>Маїк В.З., Харів М.С.</i> ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ ТРАФАРЕТНИХ ФОРМ ЛАЗЕРНИМ ГРАВЮВАННЯМ	34

Філософські науки

<i>Бахірко І.С.</i> ПРОТИРІЧЧЯ В РОЗУМІННІ ФЕНОМЕНА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ	38
<i>Бахірко І.С.</i> РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У КОНТЕКСТІ ПРОЯВУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ	42
<i>Будз В.П., Гоян І.М.</i> ПРИРОДА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ СФЕР.....	45

Юридичні науки

<i>Бутрин-Бока Н.С.</i> ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДОКАЗУВАННЯ	47
<i>Зотова І.Г., Калітник М.С., Куриліна О.О.</i> СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В Україні	53
<i>Сметров О.Г.</i> СУТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЖЕЖ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ЙОГО ПРОВЕДЕННІ.....	57
<i>Соломаха Д.А.</i> РОЛЬ ПРИВАТНОГО ДЕТЕКТИВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	62

ЗНАЧЕННЯ І РОЛЬ АНІМАЦІЇ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Бойко З.В.,

*доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

На сьогоднішній день сталий розвиток туризму залежить від постійного підвищення якості послуг, які задовольняють всі бажання і потреби сучасного туризму. З недавніх пір в сферу туризму активно входить новий напрямок - туристська анімація, яка є як цілим туристичним продуктом, так і елементом туристських програм. Булигіна І.І. вважає, що туристична анімація - це найважливіша частина сукупної діяльності на туристському підприємстві, найважливіша частина турпродукту [1].

Кінцева мета туристської анімації - задоволеність відпочинком у туристів, його позитивні враження і відновлення сил. У цьому полягають основні рекреаційні функції анімації в туризмі. Інші експерти вважають туристську анімацію як послугу, яка підвищує конкурентоспроможність туристської організації. Тур-анімація - це своєрідна форма реклами, повторного залучення туристів, також має на меті - підвищення якості туристичного продукту для збільшення прибутковості підприємства. Таке визначення туристської анімації дає Власова Т.І. в навчальному посібнику «Анімаційний менеджмент в туризмі» [3]. У сучасному світі, людині необхідний відрив від постійної напруги, шаленого ритму життя, тобто емоційне розвантаження. Це завдання здатна виконати туристська поїздка, яка поєднує в собі правильно підібрану і організовану програму з анімаційним супроводом.

Тим часом, в Україні туристська анімація проникає в діяльність туристських організацій і в структуру туристського продукту повільними темпами внаслідок наступних причин:

1. Обмеженість методичного забезпечення. Основна література по досугово-розважальній діяльності включає тільки конкретні розробки сценаріїв,

ігор, конкурсів. Набагато складніше йде справа з теоретичними матеріалами по організації анімаційної діяльності, на основі яких було б можливо скласти анімаційну програму, для того чи іншого контингенту туристів [2].

2. Брак фахівців - аніматорів з організації цікавого, повноцінного дозвілля. На сьогоднішній день, в умовах жорсткої конкуренції виживають лише ті організації, які створюють якісні послуги, постійно удосконалюються і оновлюють асортимент. Тому назріла необхідність підготовки фахівців-аніматорів і в нашій країні. Таким чином, необхідно виховувати нове покоління менеджерів туристської анімації, які зроблять відпочинок незабутнім і захоплюючим.

3. Недостатнє фінансування на шляху організації анімаційної діяльності в туристських підприємствах. Багато в чому сформовані на українському ринку екскурсійних послуг становище, пов'язано з існуючими труднощами при слабкому фінансуванні анімаційних екскурсій, в силу чого немає можливості розширити штат анімаційної команди, закупити необхідне обладнання для проведення анімаційних уявлень і ін. [2].

Спираючись на проблему нестачі фахівців, можна зробити висновок про те, що анімаційна діяльність повинна бути невід'ємною частиною підготовки майбутніх бакалаврів туризму.

Виходячи з виявлених проблем, були розроблені необхідні заходи для розвитку екскурсійно-анімаційної діяльності з метою підвищення привабливості туристського продукту, якості обслуговування туристів і розширення ролі екскурсійних програм на внутрішньому ринку.

Необхідно розвинути систему таких додаткових заходів: стажування за кордоном та на вітчизняних підприємствах сфери туризму, складання туристських програм і конкурсів, сервісних та анімаційних шкіл і т.д., що дозволяють застосовувати теоретичні знання на практиці. Повинна існувати і система підготовки та перепідготовки фахівців з організації дозвілля нижчої та середньої ланки за програмами навчання на короткотермінових курсах.

Для вирішення наступної проблеми, необхідна розробка типових анімаційних програм, алгоритмів, методик, їх адаптації до реальних груп і туристам.

Також, фахівцям-аніматорам потрібно повсякденно вивчати аудиторію, запити та інтереси тих чи інших груп населення, щоб проектувати анімаційні програми з урахуванням етнічних, релігійних, вікових та інших особливостей туристів. Розробка фірмового стилю також є необхідною ланкою, тому що фірмовий стиль, сприймається як гарантія якості пропонованих анімаційних екскурсій.

Формальне функціонування системи туризму, в тому числі і екскурсійного, не може обійтися без організаційної та фінансової допомоги і підтримки держави. Фінансова підтримка держави повинна реалізовуватися не тільки у вигляді державних інвестицій в розвиток екскурсійного туризму, а й продуманої системи пільг в період становлення [4].

Потрібно розуміти, що туристко-екскурсійна діяльність, будучи могутнім чинником стабілізації економіки і збереження культурної спадщини, в той же час не впливає на експлуатацію природних багатств і вивезення сировини, що є великим плюсом для розвитку екскурсійної діяльності та розвитку країни в цілому.

Таким чином, назріла необхідність розробки більш досконалої екскурсійно-методичної роботи в туристично-екскурсійних фірмах. У даній ситуації вони повинна стати складовою частиною державної політики в галузі розвитку екскурсійного туризму. На нашу думку, туристська анімація особливу роль відіграє при формуванні екскурсійних маршрутів. Анімація сприяє підвищенню якості турпродукту в цілому і зацікавленості туристів до даного роду екскурсій.

Безпосереднє впровадження анімації в екскурсійні програми може зробити їх більш цікавими і насиченими для сучасного споживача. Необхідно, щоб туристська анімація була правильно організована і носила культурно орієнтований характер. Саме за допомогою анімації можна надати туристам більш якісний відпочинок і розширити не лише роль екскурсійних програм на ринку, але і просунути вперед розвиток внутрішнього туризму в цілому.

Література:

1. Булыгина И.И., Гаранин Н.И. Об анимационной деятельности в туристских и спортивно-оздоровительных учреждениях // Теория и практика физической культуры. 2000. №11. С.31-34.

2. К вопросу о значении анимации в экскурсионной деятельности // Молодежный научный форум: Гуманитарные науки: электр. сб. ст. по материалам II студ. междунар. науч.-практ. конф. М. «МЦНО». 2013. № 2.

3. Власова Т.И., Шарухин А.П., Панов Н.И. Анимационный менеджмент в туризме: уч. пособие. М. Академия 2010. 312 с.

4. Проблеми міжнародного туризму: Збірник наукових статей. // Килимистий С.М. Анімаційні форми дозвілля: історичний аспект. К. ПП „ППНВ”. 2010. 640 с.

УДК 657

Економічні науки

МЕТА, ЦІЛІ, МЕЖІ ТА КРИТЕРІЇ УСПІХУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЄКТУ

Галушка В.Ю.

*кандидат наук з державного управління
старший викладач кафедри
керівництва військами (силами) в мирний час
Національний університет оборони України
ім. Івана Черняхівського
м. Київ, Україна*

Перед розробкою будь-якого проекту формують ідею проекту, яка може виникнути спонтанно або бути результатом «мозкового штурму», що проводиться шляхом фундаментальних або прикладних досліджень, дослідно-конструкторських робіт зі створенням принципово нової продукції, технології.

При пошуку ідеї проекту велике значення мають творчі здібності колективу фахівців, що залучаються для їх висунення. Розробка проектної ідеї складається з кількох етапів: постановки проблеми, аналіз учасників, діагностика проблеми, генерація ідеї. На всіх етапах доцільно використовувати методи генерації ідей :

- мозковий штурм - (постановка проблеми, генерація ідеї, угруповання, відбір і оцінка ідеї);

- метод шести капелюхів - («приміряння» різних ролей та підходів під час вирішення певної задачі);

- майнд-мепінг - (графічна техніка, асоціативність, радіантне (багатовимірне) мислення);
- синектика - (застосування аналогій з інших галузей);
- метод фокальних об'єктів - (ознаки декількох випадково вибраних об'єктів переносяться на вдосконалюваний об'єкт);
- морфологічний аналіз - (структурний аналіз, комбінація альтернативних рішень).

Кожен із зазначених методів може бути доповнений іншим. При цьому слід при формуванні ідеї, а точніше - при її аналізі, дотримуватися певних критеріїв і обмежень. Наприклад, при певних обсягах інвестицій у визначеному проміжку часу освоїти виробництво нової продукції і отримати очікуваний (максимальний) прибуток.

Найперший крок при підготовці проекту у будь-якій сфері є визначення мети, цілей і завдань. Це допоможе визначити, що отримаємо після завершення проекту, і які дії необхідно зробити для досягнення цієї мети. Члени проектної команди, які не достатньо приділяють уваги, цьому важливому процесу або виконують його не правильно, отримують невдале завершення проекту.

Неправильне визначення цілі та завдання, або цілі без завдання, призводить до того, що в процесі реалізації інвестиційного проекту виникають: перевитрата коштів, з'ясування відносин між членами проектної команди, невиконання проміжних контрольних точок, і як наслідок невдале завершення проекту та незадоволений клієнт.

Цілі і завдання повинні бути чітко заявлені про наміри. Кожна мета повинна мати бажаний результат діяльності, досягнутий за певний проміжок часу. Цілі і завдання повинні бути вимірними. Завданн - бажаний результат діяльності, досяжний за передбачуваний (заздалегідь визначений) часовий інтервал і характеризується набором кількісних даних або параметрів цього результату. Завдання повинні відповідати на питання: «Як?» і визначає як буде виконуватися процес. Необхідно починати визначення завдання з дієслова. Це гарантує, що питання буде вимірне і кінцевий результат проекту буде розглядатися в рамках дії цього завдання.

Одночасно кожна задача стане вимірним проміжним етапом виконання проєкту. Таким чином, мета стає завданням, якщо зазначений період її досягнення і встановлені кількісні характеристики бажаного результату. Очевидно, що мета є більш загальною категорією, ніж завдання: вона досягається шляхом вирішення ряд проблем. Звідси випливає, що завдання можна впорядкувати відповідно до цілей [2].

Серед критеріїв відповідності завдань меті проєкту є: в'язок з проблемою; доцільність; відповідність місії; виправданість завдань; відповідність кінцевих результатів до заявленої цілі; кваліфікація персоналу.

Завдання приносять найбільшу користь, коли вони чітко сформульовані і прямо відповідають таким вимогам: - чіткість, конкретність, певність, дієвість; - вимірність; - реалістичність; - гідність (не бути надто дрібними); - адекватність (відповідати потребам громадян).

Мета інвестиційного проєкту - доведений результат та задані умови для реалізації спільного проєктного завдання. Чим чіткіше і конкретніше поставлено мету, тим вірніше можна визначити способи її досягнення. Ще одним з важливих моментів є розуміти, яку проблему вирішує проєкт. Для цього існує зручний і досить простий інструмент - дерево проблем і дерево рішень.

У центрі дерева проблем лежить та основна проблема, яку повинен вирішити проєкт. Далі дерево ділиться на два рівні – верхній і нижній. Верхній рівень - це негативні наслідки ключової проблеми. Щоб визначити їх, необхідно дати відповідь на запитання: «До чого негативного призводить наявність даної проблеми, які наслідки її існування?». Нижній рівень - це причини. Необхідно дати відповідь на запитання: «Чому проблема існує, що до неї призвело?». Обов'язково необхідно зберігати рівні наслідків і причин, щоб було видно їхню ієрархію. До кожної причини можна задати те саме запитання: «Що до неї призвело, чому ця причина існує?». Таким чином дерево ростиме причинами та під причинами. Їх, як і наслідків можна прописати стільки, скільки потрібно.

Коли дерево проблем готове, його можна трансформувати у дерево рішень: проблеми, наслідки та причини дзеркально перевертаються на позитивні твердження: мета, ефект та завдання.

Дерево проблем і дерево рішень дозволяє комплексно поглянути на проблему, яку може вирішити проєкт, і обрати спосіб її вирішення, який максимально підходить. Кожна окрема гілка завдань може бути різним проєктом.

Дерево проблем і рішень допомагає привильно визначити проблему, яку вирішує проєкт; дозволяє обрати правильний підхід до вирішення проблем - через усунення причини; показує альтернативні варіанти проєкту; чітко формулює завдання проєкту: яка його мета, для чого робиться проєкт (який його ефект), як досягти мети (завдання); допомагає сформулювати ключові комунікаційні повідомлення для аудиторії, партнерів, стейкхолдерів.

Для кожного інвестиційного проєкту може бути побудовано багато взаємопов'язаних цілей, які відображають структуру самого проєкту та його учасників. Для того, щоб можна було визначити ступінь досягнення цілей проєкту, необхідно вибрати відповідні критерії. На основі цих критеріїв можна оцінити альтернативні рішення для досягнення цілей проєкту. Цілі повинні знаходитись у «здійсненій області» проєкту [1].

Найважливіша передумова успішного застосування прийомів та методів управління інвестиційними проєктами полягає у визначенні й розумінні його цілей. Вони визначають сутність проєкту. Визначення цілей та їх опис є основою для подальшої роботи над проєктом.

Ціль проєкту - це бажаний результат діяльності, який намагаються досягти за певний проміжок часу при заданих умовах реалізації проєкту.

При постановці цілей проєкту потрібно знайти відповіді на наступні питання: як повинен виглядати результат проєкту? які умови повинні враховуватись в процесі реалізації проєкту? хто це буде робити? коли це буде зроблено? скільки це буде коштувати?

Як цілі проєкту можуть висуватися економічні і соціальні результати, вирішення соціальних й екологічних проблем і т.д. Цілі проєкту повинні бути чітко визначені, результати, що будуть отримані в результаті їх досягнення бути вимірюваними, а обмеження і вимоги повинні бути реально виконуваними. Визначення цілей - процес творчий, але обґрунтування цілей повинне стати

документальною угодою основних сторін. Тобто цілі проєкту повинні бути описані.

Сам процес описання цілей включає наступні складові:

I. Результати проєкту: предмет проєкту; економічна ефективність проєкту.

II. Реалізація проєкту: терміни реалізації проєкту; ресурси, що будуть використані.

III. Ієрархія цілей (як доповнення вказується, яка ієрархія повинна прийматись, якщо одна із цілей не може бути досягнута).

Зазвичай виділяють 3 рівні пріоритетів цілей проєкту:

- основні цілі проєкту (мають бути досягнуті, щоб проєкт вважався успішним);

- необхідні цілі (їх потрібно досягти в ході реалізації проєкту, але при ускладненні ними можна частково пожертвувати);

- бажані цілі (їх бажано досягти при здійсненні проєктом).

Як правило, для управління проєктами характерне визначення однієї ведучої цілі. Головною ціллю управління проєктами є вирішення наступних завдань у найкоротший час, із найменшими витратами та найкращою якістю:

- посилення перспективності проєкту, тобто розробка стратегічних напрямків розвитку інноваційних процесів, що передбачені проєктом, проведення поточної та оперативної роботи по цих напрямках;

- підвищення якості рішень, що приймаються, визначення кількості цілей і прийняття рішень (їх своєчасність та оперативність, комплексність, тощо);

- збільшення оперативності управління, тобто прагнення всіх учасників проєкту до скорочення терміну проєктування й реалізації проєктних рішень. Це забезпечує: скорочення термінів прийому, обробки та передачі інформації; зменшення числа ланок, рівнів в організаційній структурі управління проєктами; наближення центрів прийняття рішень до необхідних виконавців; більш чіткий розподіл і більш тісну кооперацію праці розробників та виконавців проєкту;

- забезпечення економічної ефективності проєкту, що пов'язано з мінімізацією витрат на здійснення нововведень і максимізацією результату;

- підвищення відповідальності за проєктні рішення. Прогресивні рішення позитивно впливають на розвиток підприємства: невдачі, навпаки, призводять до втрат ресурсів та відбиваються на матеріальному й моральному стані розробників.

Література:

1. Петренко Н. О. Управління проєктами: навчальний посібник. / Н. О. Петренко, Л. О. Кустрич, М. О. Гоменюк. - К. : «Центр учбової літератури», 2015. - 244 с.

2. Филипенко О. М. Управління проєктами : конспект лекцій / О. М. Филипенко, Т. С. Колеснік. - Харків: ХДУХТ, 2016. - 99 с.

УДК 04:65.01:658

Економічні науки

РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК

Денисенко Микола
д.е.н., професор кафедри
бізнес-економіки та туризму
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

У результаті впровадження та розповсюдження цифрових технологій підприємства можуть впроваджувати інноваційні рішення різноманітного характеру, значно покращуючи досягнуті до цього часу ефекти відносно вартості, якості та часу [1]. Управління ланцюгами поставок протягом десятиліть підтримується інформаційно-комунікаційними технологіями, і нині цифрові технології є найважливішим орієнтиром для розвитку конкурентних ланцюгів поставок (мереж).

Цифрові інновації – це створення ринкових пропозицій, бізнес-процесів або моделей, які є результатом використання цифрових технологій, усі зміни, які виникають і пов’язані з цими процесами. Особливістю цифрових інновацій є

те, що цифрові технології та пов'язані з цим процеси цифрової трансформації є постійною частиною нової ідеї, її розвитку, дифузії чи асиміляції [2].

Таке трактування дає змогу розглянути такі аспекти, що характеризують цифрові інновації:

- цифрові інновації охоплюють низку нововведень, таких як нові продукти, платформи та послуги, процеси, а також новий досвід клієнтів та інші способи отримання цінності внаслідок використання цифрових технологій, тоді як наслідки (результати) цих інновацій не повинні бути в цифровій формі,

- цифрові інновації виникають у результаті використання широкого спектру цифрових інструментів та інфраструктури (наприклад, 3D-друк, хмарні обчислення, аналітика даних, блокчейн, мобільна обробка даних тощо) для впровадження інновацій,

- наслідки цифрових інновацій можуть поширюватися, прийматися або адаптуватися до конкретних програм, наприклад цифрові платформи.

Розповсюдження цифрових інновацій може стосуватися окремих рішень або складних елементів бізнес-моделі (тобто способу створення цінності). Це пов'язано з процесом цифрової трансформації бізнесу, що включає використання цифрових технологій для зміни бізнес-моделі та забезпечує нові можливості, що приносять дохід та цінність для підприємств. Це, свого роду, процес міграції бізнес-моделі до цифрової моделі підприємства, яка включає в сферу цієї діяльності речі, які стають важливим предметом співпраці. Джерелом цифрової трансформації є цифрові технології, а результатом є інновації та новий характер організаційних інновацій.

Внаслідок змін, спричинених умовами цифрової економіки, керівників ланцюгів поставок все частіше очікують на інноваційність та творчість у досягненні конкурентних переваг [3]. Традиційні стратегії ланцюга поставок були спрямовані на поступові зміни, уникнення ризиків і навички обмеження витрат для підвищення ефективності. Очікується, що сучасні стратегії ланцюгів поставок мають інший підхід до того, як виграти конкурентну боротьбу.

Це повинно дати можливість створення та реалізації нових методів в управлінні ланцюгами поставок. Перший з них передбачає лінійний підхід до

змін, підкреслюючи: важливість передбачуваності, точності, надійності та стабільності. Другий говорить про нелінійність, неуспішність, навчання через ітерацію. Спритність і швидкість є важливими, а здатність боротися з невизначеністю є ключовою. Через труднощі в управлінні ланцюгами поставок, який відповідає припущенням другого підходу, більшість менеджерів зосереджується на першому підході до управління ланцюгом поставок, залишаючись у своєрідній «зоні комфорту» стосовно типу ухвалених рішень і ґрунтуються насамперед на досвіді. Однак невразливість змін потребує ризику ухвалення правильних рішень. Як результат, в управлінні ланцюгами поставок з'являються гібридні рішення. Ці рішення є своєрідною основою для впровадження нових, інноваційних рішень, включаючи швидкість, ризик і готовність діяти.

Цифрова трансформація ланцюга постачання постає як процес і результат стратегії цифрового перетворення, ухваленої компанією. Згодом розробляються операційна модель та модель управління ланцюгами поставок; відбувається планування інтегрованої діяльності в рамках функцій джерел, виробництва та розподілу; визначаються заходи та показники очікуваних результатів для окремих функцій; побудована інфраструктура екосистеми технологій, що дає змогу реалізовувати стратегічні цілі як підприємства, так і ланцюга поставок.

Література:

1. Денисенко М.П., Бобровник А.В. Конкурентоспроможність України на міжнародному рівні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2017. № 12. С. 4-10.
2. Nambisan S., Lyytinen K., Majchrzak A., Song M. Digital innovation management: Reinventing innovation management research in a digital world, MIS Quarterly. Special Issue: IT and Innovation. 2017. Vol. 41. No. 1. P. 224.
3. Yurynets Z., Bayda B., Petruch O. Country's economic competitiveness increasing within innovation component. Economic Annals – XXI. 2015. № 9-10. P. 32-35.

ОЦІНКА ОБСЯГІВ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА ДАНИМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Жук Р.В.

аспірант

Університет банківської справи

м. Київ, Україна

Інтеграція України у європейську та світову економічні системи справляє значний вплив на ринок праці всередині країни та зовнішню трудову міграцію. За різними оцінками кількість трудових мігрантів з України в 2019 році досягла 2,25-2,75 млн. осіб і має тенденцію до зростання. Трудові мігранти витрачають частину зароблених ними грошей в Україні, або безпосередньо, або здійснюючи грошові перекази своїм близьким та рідним. Таким чином, зароблені ними гроші збільшують рівень споживання у країні та підвищують рівень життя. Крім того, такі перекази сприяють стабілізації валютного ринку, адже за оцінкою НБУ їх загальна сума у 2019 році склала 11,9 млрд. дол. США, що приблизно дорівнювало 7,7% ВВП України [1]. У 2019 році загальна сума переказів майже повністю покрила негативне сальдо торгівлі товарами та послугами, і перевищила сукупне сальдо прямих та портфельних іноземних інвестицій в економіку України [2].

Для аналізу впливу зовнішньої трудової міграції на економіку важливим є пошук, систематизація та обробка статистичних даних, які в подальшому можна буде використовувати для кількісного аналізу факторів, які впливають на зовнішню трудову міграцію. Одним з джерел інформації про міжнародну міграцію є статистика ООН, яка базується на результатах переписів населення та опитувань, які ООН періодично отримує від держав-учасниць. Достовірність цих даних висока, тому що країни-реципієнти мігрантів зазвичай ведуть ретельніший облік мігрантів, ніж країни-донори, і дуже часто при виїзді з України мігранти не вказують, що їх справжньою метою поїздки за кордон є працевлаштування або довгострокова міграція. У своїх звітах ООН прагне

якнайповніше відображати статистику довгострокових мігрантів, що є надзвичайно корисним для аналізу трудової міграції, адже велика частка трудових мігрантів з часом адаптується у новій країні, встановлює нові соціальні зв'язки та переходить у категорію довгострокових мігрантів.

Остання доповідь ООН щодо міжнародної міграції вийшла у 2019 році [3], та є продовженням попередніх доповідей 1990, 1995, 2000, 2005, 2010 та 2015 років. Для аналізу був вибраний період з 2000 по 2019 рік. Були відібрані дані ООН щодо мігрантів, які походять з України. Серед усіх країн були виділені ті, де проживає найбільша кількість мігрантів з України. Ці дані наведені у Таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість мігрантів з України за країною їх теперішнього проживання

	2000	2005	2010	2015	2019
Російська Федерація	3 541 839	3 293 929	2 978 217	3 269 992	3 269 248
США	282 139	298 766	325 001	383 559	414 206
Казахстан	248 273	283 038	317 803	338 022	353 225
Італія	13 711	117 957	213 559	222 938	246 367
Німеччина	155 257	186 103	211 279	220 141	241 486
Білорусь	234 219	230 971	227 722	225 734	222 917
Польща	321 013	263 473	214 193	206 519	218 716
Ізраїль	164 271	146 749	131 007	135 112	131 392
Узбекистан	131 027	132 963	129 604	124 602	124 337
Чеська Республіка	16 397	73 905	124 172	100 664	110 337
Іспанія	2 115	61 162	79 843	81 618	94 120
Канада	52 484	57 232	65 450	72 582	77 779
<i>Сума по 12 країнах</i>	<i>5 162 745</i>	<i>5 146 248</i>	<i>5 017 850</i>	<i>5 381 483</i>	<i>5 504 130</i>
Інші країни	434 138	421 381	415 465	359 282	396 937
ВСЬОГО	5 596 883	5 567 629	5 433 315	5 740 765	5 901 067

Для детального аналізу динаміки змін числа мігрантів з України в інших країнах використали лише статистику смертності населення [4], адже народжені в кожній з цих країн діти вихідців з України, у своїй переважній більшості, вже не є мігрантами. Ці дані щороку оновлюються відповідно до даних, які надає Світовий Банк. На підставі щорічних даних були розраховані кумулятивні коефіцієнти смертності населення у країнах, де проживає найбільша кількість мігрантів з

України для кожного 5-річного періоду. Результати розрахунків наведені у Таблиці 2.

Таблиця 2

Кумулятивні коефіцієнти смертності населення у вибраних країнах

	2000-2004	2005-2009	2010-2014	2015-2018
Білорусь	7,21%	7,19%	7,04%	5,41%
Ізраїль	3,14%	2,97%	2,78%	2,10%
Іспанія	4,73%	5,00%	4,51%	3,69%
Італія	5,16%	5,36%	5,17%	4,20%
Казахстан	5,33%	4,80%	4,48%	3,30%
Канада	3,83%	3,93%	4,11%	3,49%
Німеччина	5,31%	5,47%	5,67%	4,74%
Польща	5,09%	5,09%	5,22%	4,21%
Російська Федерація	7,27%	7,98%	7,82%	5,53%
США	4,36%	4,21%	4,24%	3,32%
Узбекистан	4,06%	3,46%	2,67%	2,14%
Чеська Республіка	5,49%	5,43%	5,51%	4,25%

Використовуючи коефіцієнти з Таблиці 2 було розраховане зменшення чисельності мігрантів з України для кожної з цих країн завдяки смертності, та розрахована кількість мігрантів, яка була б у цій країні без притоку «нових» мігрантів з України. Цей розрахунок був зроблений базуючись на припущенні, що показник смертності в середовищі вихідців з України дорівнює середньому у відповідній країні. Вважалося, що розбіжність між чисельністю, яка була розрахована використовуючи показники смертності та кількістю мігрантів за даними ООН для відповідної країни та року, пояснюється чистою міграцією у цю країну. Таким чином були розраховані показники чистого в'їзду українських мігрантів до цих країн. Результати розрахунків наведені у Таблиці 3.

З отриманих результатів видно, що протягом 2000-2018 років кількість довгострокових мігрантів з України найбільше зростає у Російській Федерації, яка також залишається країною, у якій проживає найбільша кількість вихідців з України. Друге місце за кількістю мігрантів з України протягом досліджуваного періоду займає Італія, яка поряд з Іспанією та Чеською Республікою залишається привабливою країною для українських заробітчан.

Розрахункові міграційні потоки за період з 2000 по 2018 роки, тис. осіб

	2000- 2004	2005- 2009	2010- 2014	2015- 2018	ВСЬОГО
Російська Федерація	9,8	-53,0	524,8	180,1	661,7
Італія	105,0	101,9	20,4	32,8	260,1
США	28,9	38,8	72,3	43,4	183,5
Казахстан	48,0	48,3	34,5	26,4	157,2
Німеччина	39,1	35,4	20,8	31,8	127,1
Чеська Республіка	58,4	54,3	-16,7	14,0	110,0
Іспанія	59,1	21,7	5,4	15,5	101,8
Білорусь	13,6	13,4	14,0	9,4	50,4
Канада	6,8	10,5	9,8	7,7	34,8
Узбекистан	7,3	1,2	-1,5	2,4	9,3
Ізраїль	-12,4	-11,4	7,7	-0,9	-16,9
Польща	-41,2	-35,9	3,5	20,9	-52,7
ВСЬОГО	321,1	223,3	673,4	374,9	1 592,7

В цілому, перша п'ятірка країн, в якій проживає найбільша кількість мігрантів з України (Російська Федерація, США, Казахстан, Італія, Німеччина) співпадає з першою п'ятіркою країн, куди найбільше мігрували громадяни України протягом останніх 20 років. У підсумку, можна оцінити, що за період з 2000 по 2018 роки близько 1 мільйона 593 тисяч осіб емігрували з України до вказаних країн. Ці результати можуть бути в подальшому використані для кількісного аналізу факторів та економічного ефекту зовнішньої міграції.

Література:

1. Грошові перекази 2018 рік. [Електронний ресурс] / Національний банк України. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-external/data-sector-external#1>
2. Платіжний баланс України 2018 рік. [Електронний ресурс] / Національний банк України. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-external/data-sector-external#1>
3. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. International Migrant Stock 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp>

4. IndexMundi, CIA World Factbook. [Електронний ресурс] Режим доступу:
<https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=xx&v=26>

УДК 332.1

Економічні науки

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ

Ковалевська А. В.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри управління та адміністрування

ННІ «Каразінська школа бізнесу»,

Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна,

Зеленський С. В.

здобувач кафедри економіки,

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова,

м. Харків, Україна

Стратегічне управління стійким розвитком міста має відбуватися на засадах впровадження концепції стейкхолдерів, що обумовлено посиленням взаємодії різних зацікавлених сторін, необхідністю досягнення збалансованості різноманітних інтересів, вибудови ефективної співпраці з урахуванням численних потреб, які постійно змінюються і зростають, під час прийняття стратегічних і тактичних рішень. Формування та реалізація стратегії стійкого розвитку міста має відбуватися на засадах орієнтації стратегічних рішень на стабільність, стійкість, збалансованість розвитку. Проактивність стратегічного управління буде проявлятися під час виявлення інтересів різних зацікавлених груп, їх пріоритезації та ранжування, узгодження та врахування під час стратегічного планування. Робота із стейкхолдерами має конкретний зміст і завдання, а саме забезпечити ефективну і взаємоузгоджену діяльність тих ключових учасників, що включені до питань стратегічного планування і реалізації змін. Необхідність визначення груп стейкхолдерів та вивчення їх інтересів пояснюється тим, що інтереси різноманітних груп мають різний вектор спрямування й їх неврахування може

призвести до конфлікту [1, с. 349]. Задля попередження конфліктів та здійснення проактивного управління доцільним є проведення процедури групування інтересів різних стейкхолдерів за обраної конкретною ознакою, що у подальшому стане підґрунтям організації співпраці із ними. Важливо усвідомлювати, що розвиток складної системи міста неможливий без виникаючих суперечностей та конфліктів, які «зумовлені структурною, функціональною та динамічною складністю» [2]. Конфліктуючими сторонами в міській системі можуть виступати суб'єкти господарської діяльності, органи управління, суспільні групи, окремі особи і навіть технічні системи. У такому випадку, конфлікт слід розуміти як протидію властивостей двох або більше суб'єктів, а іноді процесів, що претендують на визначення ними певного стану дійсності. Конфліктувати між собою можуть навіть різні види розвитку міста, тобто територіальний, демографічний, функціональний та соціально-економічний розвиток.

Процес формування стратегії стійкого розвитку міст є одним з перших і одним з найважливіших у стратегічному управлінні. Ми цілком підтримуємо точку зору, що представлена в роботі [3]: «Стратегія розвитку, з точки зору процесу її підготовки та методики, є складним інструментом впливу на майбутнє території. Її розробка потребує чіткого алгоритму, політичної волі та знань місцевої влади, готовності та розуміння підприємницьких структур і населення. Під час підготовки стратегії місцевого розвитку переглядаються існуючі умови, аналізуються сили, які впливають на місцеву економіку, розробляються конкретні заходи, яких треба вжити, та плануються зміни, які мають впливати на соціально-економічне становище системи міста. Процес є непростим у зв'язку з необхідністю вибору напрямів розвитку, узгодження дій та пошуку консенсусу, оскільки наявні в громаді можливості та ресурси завжди обмежені, а сама робота з цілепокладання повинна базуватись на виявленні та відборі проблем і формуванні планів дій, що найбільш пріоритетні та результативні».

З огляду на складність процесу формування стратегії стійкого розвитку міст на перший план виступають процеси організації стратегічного планування.

На наш погляд від організації процесу стратегічного планування в значному ступені залежить результат – сформована стратегія стійкого розвитку міста, яка підтримана більшістю стейкхолдерів на основі узгодження різноманітних інтересів; та рівень реалізації планів та проєктів, що конкретизують стратегію – коефіцієнт впровадження в життя стратегічних цілей і завдань. Вирішення завдання організації процесів стратегічного планування дозволять підвищити результативність діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, яка спрямована на реалізацію стратегій, програм, проєктів розвитку, особливо в невизначених, складних, змінних та кризових умовах. Розробка стратегічного плану вимагає як фахових знань з основ стратегічного планування, так і широкого залучення в цей процес усіх зацікавлених сторін на всіх етапах підготовки документу. Такий підхід, з одного боку, сприяє підвищенню прозорості прийняття рішень щодо майбутніх пріоритетів розвитку та обґрунтованому врахуванню інтересів приватного сектору, а з іншого дещо ускладнює підготовку стратегічного плану. Це пов'язане з тим, що багато із залучених до розробки місцевої стратегії осіб не мають відповідних знань і навичок та чіткого розуміння сутності даного процесу. Тому для підготовки програмного документу якісно та вчасно вкрай важливим є організаційне забезпечення підготовки стратегічного плану. Від належної організації залежить успішність як самого процесу, так і його безпосереднього результату.

Численні джерела інформації наголошують, що на першому етапі формування стратегії необхідно визначитись із робочою групою. Так у роботі [4] наголошено, що «спершу необхідно визначитися зі складом робочої групи, яка буде відповідальною за організацію процесу стратегічного планування, розробити та затвердити положення про робочу групу. Робоча група складає покроковий план розроблення Стратегії, що містить заходи, перелік відповідальних за їх впровадження осіб і терміни виконання». Для розробки своїх стратегій території застосовують різні, але загалом схожі методології, запозичуючи одна в одній схемі їхньої побудови. Деякі стратегії відрізняються

ретельним науковим обґрунтуванням та методичною послідовністю. Аналіз різноманітних наукових та науково-практичних робіт дозволяє визначити, що майже не приділяється увага визначенню тих методів, інструментів та заходів, які доцільно використовувати під час розробки стратегії. Частіше за все можемо зустріти рекомендації щодо використання SMART-методу як інструменту формування цілей, SWOT-аналізу як методу систематизації результатів діагностики внутрішнього і зовнішнього середовища, проведення громадських зборів як заходу на якому інформується місцева громада з приводу рішень та наступних кроків, експертні опитування під час визначення пріоритетів стратегічних цілей і завдань. Маємо відзначити, що інші альтернативні інструменти і методи формування, конкретизації стратегій використовуються вкрай рідко і не часто зустрічаються у численних методичних рекомендаціях. У той же час, рівень реалізованих стратегічних цілей і завдань, коефіцієнт впровадження у життя розроблених стратегій міст, регіонів та інших територіальних утворень залишається доволі низьким.

Задля реалізації політики згуртованості та впровадження дієвого партисипативного проактивного управління стійким розвитком міста вбачається за необхідне впровадження такого методичного підходу до формування стратегії стійкого розвитку міста, який на відміну від існуючих спрямований на визначення спектру домінуючих цінностей зацікавлених сторін та обґрунтовує інструменти залучення стейкхолдерів до процесу формування стратегії стійкого розвитку міста та вибудову комунікацій із кожною групою зацікавлених сторін. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що «для забезпечення в місті реального самоврядування, що відповідає стратегії сталого розвитку, необхідно впроваджувати нові дієві методи в управлінську діяльність міської влади, її роботу з населенням, підприємствами й організаціями. Це вимагатиме від влади міста посилення комунікації з кожним його мешканцем, компетентності, володіння навиками менеджменту й маркетингу» [5]. Основними інструментами, які можливо використовувати, є опитування, анкетування, фокус-групи, експертні ради, громадські слухання, спостереження,

22

конференції, брифінги, семінари, прес-конференції тощо. У той же час, кожен інструмент має власні переваги і обмеження використання. Необхідно обґрунтувати доцільність вибору, застосування у відповідності до сформульованих гіпотез, цілей і завдань; обов'язково оцінювати економічну доцільність використання.

Ми наголошуємо, що від того яка саме «картина світу» або система цінностей є домінуючою для певної групи стейкхолдерів мають обиратися інструменти і методи здійснення управлінського впливу, форми реалізації залучення групи зацікавлених осіб до обговорень і прийняття рішень, розподілу відповідальності та рівень залучення до здійснення конкретних проєктів та запланованих заходів. Отже, процес організації стратегічного планування має включати в себе усвідомлений вибір тих управлінських методів, інструментів та заходів, які в більшому ступені відповідають набору домінуючих цінностей групи зацікавлених осіб та будуть дієвими і практичними. На основі проведених досліджень, аналізу та систематизації різноманітних управлінських інструментів, їх дієвості для різних типів організаційних культур, які саме відображують систему базових цінностей суспільства чи групи, було розроблено матрицю вибору організаційних інструментів залучення до формування та реалізації стратегії стійкого розвитку міст України відповідно до спектру цінностей стейкхолдерів (табл.1).

Базою побудови даної матриці є інтегральний підхід до визначення цінностей – модель Спіральної динаміки, в основі якої лежить теорія К. Грейвза, пізніше розширена і доповнена його послідовниками – Д. Беком і К. Коуоном [6, 7]. Ця модель розвитку людських систем (особистостей, співтовариств, організацій, держав і людства загалом), не лише описує всі етапи їх існування, але й дає відповіді на питання, як і чому відбувається формування, трансформація і зміна цих систем. Різноманітні управлінські методи та інструменти залучення стейкхолдерів до формування стратегії стійкого розвитку міста розподілені авторами відповідно домінуючих цінностей, що обумовлюють моделі поведінки.

Таблиця 1 – Матриця вибору організаційних інструментів залучення стейкхолдерів до формування стратегії стійкого розвитку міста

Світ магії Культура приналежності	Світ джунглів Культура сили	Світ порядку Культура правил	Світ механізм Культура успіху	Світ гармонії Культура згоди
SPIRO	SMART	SMART, Дерево цілей, BSC	BSC, Дерево цілей, декомпозиція цілей, Цілі-цінності, Проектний метод, Сценарний підхід	Goals Grid, GROW, Колесо балансу
Відсутність чітких структур, колективна робота	Класичні організаційні структури (лінійні, штабні)	Класичні організаційні структури (функ- ціональні, лінійно- функціональні)	Класичні організаційні структури (матричні, дивізіональні, за регіоном, за продуктом)	Гнучкі структури
	Накази, завдання	Інструкції	Протоколи та домовленості	Меморандуми та домовленості
	Відсутність чітких правил	Регламенти і процедури	Гнучкі регламенти і процедури	Гнучкі регламенти і процедури
			Матриці ролей, відповідальності, повноважень	Матриці ролей і відповідальності
Періодичний контроль	Тотальний жорсткий контроль	Поетапний контроль та моніторинг	Попередній та періодичний контроль	Попередній та вибірковий контроль
Методи управління процесами	Методи управління процесами	Каскадні методи управління проектами (модель Ройса)	Гнучкі методи управління проектами (SCRAM, Agail)	Гнучкі методи управління проектами (SCRAM, Agail)
Робочі групи	Робочі групи	Робочі групи	Фокус-групи, робочі групи, дискусійні форуми	Фокус-групи, проектні групи, дискусійні форуми
Статистичний аналіз (ресурсний)	Статистичний аналіз (результатів)	Статистичний, порівняльний аналіз (результативний), матричний аналіз	Статистичний комплексний аналіз, матричний, кластерний, якісний аналіз	Статистичний комплексний аналіз, матричний, кластерний, якісний аналіз
Інформаційні заходи	Презентаційні заходи	Інформаційні та освітні заходи	Інформаційні, освітні, презентаційні заходи	Діалоги
		Звіти зацікавлених сторін, обговорення	Пілотні проекти Конкурс ідей	Пілотні проекти Конкурс ідей
			Звіти та інтерв'ю зацікавлених сторін, спільне обговорення	Звіти зацікавлених сторін, активне залучення до всіх процесів, спільне обговорення

Вся інформація, розрахована на конкретну людину або групу, вибір стилю комунікації та співпраці мають відповідати системі цінностей або парадигмі мислення. Саме зміна ціннісних орієнтацій та формування нової системи цінностей громадян може бути не лише передумовою збільшення коефіцієнту реалізації розроблених стратегій, а й стати чинником інституціональних перетворень в українському соціумі [Карамішев]. Використання відповідних організаційних інструментів у процесі формування стратегії соціально-економічного розвитку міст відповідно до спектру цінностей стейкхолдера має покращити сам процес стратегічного планування, відійти від формального підходу і надати йому більшого практичного спрямування та збільшити результативність діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час реалізації сформованих стратегічних планів, завдань, проектів.

Література:

1. Смачило В.В., Колмакова О.М., Коломієць Ю.В. Процедура аналізу стейкхолдерів підприємства. Економіка і суспільство. Вип. 12, 2017. С. 348-353. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/58.pdf
2. Мозговий А. А. Сталий розвиток міст: передумови та суперечності. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148166/58-61.pdf?sequence=1>
3. Берданова О.В., Вакуленко В.М., Валентюк І.В., Ткачук А.Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. К., 2017. 121 с. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/04_Strateg_Plan-PRN-5.pdf
4. Брага М., Пхіденко С., Масюк Л., Гусак Н., Лепьошкіна Т. Стратегічне планування в секторі охорони здоров'я в об'єднаних територіальних громадах. Програма «U-LEAD з Європою». URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/495/strategic_planning_for_web_new2.pdf
5. Мунін Г., Зінов'єв Г. Підходи до розробки стратегії сталого розвитку міст України. Інтернет-холдинг Олега Соскіна. URL: <http://soskin.info/ea/2003/6/20-030609.html>
6. Clare, W. Graves. Compared with other theories. URL: http://www.clarewgraves.com/theory_content/compared/CGcomp1.htm
7. Пекар В. О. Різнобарвний менеджмент: Еволюція мислення, лідерства та керування. 2-е вид., доп. Харків: Фоліо, 2016. 191 с.

ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ЗА РАХУНОК ЗМІН ОСНОВНИХ СТАТЕЙ КАЛЬКУЛЯЦІЇ СОБІВАРТОСТІ

Кочаровська Н.С.

завідувач ЛВ Ломбард "Гроші Тут"

м. Первомайськ, Миколаївська область

Вступ.

У сучасній економічній ситуації українським виробникам потрібно бути конкурентоспроможними не тільки на внутрішньому ринку, але й на зовнішніх ринках, орієнтуватися на випуск високоякісної продукції, максимально зменшуючи витрати на виробництво. Спираючись на власний досвід, потрібно контролювати рівень виробничих витрат, займатися плануванням прибутків та витрат, обчислювати фактичну собівартість різними методами обрахунку витрат. Основним фактором збільшення прибутків є зниження собівартості продукції, що оцінює раціональність та ступінь інтенсифікації використання ресурсів підприємства. Також важливу роль відіграє управління собівартістю, яка має комплексний процес, який охоплює нормування і планування, облік та аналіз витрат на виробництво, контроль за її формуванням[1,с.43]. Тому для розрахунків зниження собівартості потрібно розглянути фактори, які мають ряд підфакторів:

а) підвищення технічного рівня підприємства, впровадження нової та удосконалення діючої техніки і технологій, механізація та автоматизація підприємства; застосовувати нові види і покращення використання наявних матеріальних ресурсів; зміна конструкції і технологічних характеристик виробів, інші фактори, які підвищують технічний рівень підприємства.

б) удосконалення організації підприємства і праці; розвиток спеціалізації підприємства; впровадження передових методів організації праці і підприємства; удосконалення управління підприємством; раціональне використання основних фондів, покращення матеріально-технічного постачання; зменшення транспортних витрат; ліквідація надлишкових

витрат; інші фактори, які підвищують рівень організації підприємства.

в) впровадження обчислювальної техніки.

г) зміна об'єму і структури виробленої продукції, відносно зниження умовно-постійних витрат внаслідок росту об'єму виробництва, відносно скорочення амортизаційних відрахувань за рахунок кращого використання основних фондів, зміна структури виробленої продукції, підвищення якості продукції.

д) поліпшення використання природних ресурсів: зміна складу і якості природної сировини, зміна способів видобутку сировини.

е) галузеві і інші фактори: введення і освоєння нових; ліквідація малоефективних цехів, виробництв.

Ціль роботи. Описати процес формування собівартості підприємства та методів зниження собівартості, за допомогою яких можливо суттєво знизити основні витрати, які впливають на формування собівартості, спираючись на теоретичні та практичні дослідження зарубіжних фахівців та власний досвід.

Матеріали і результати досліджень. Собівартість продукції, узагальнюючий показник діяльності підприємства, який відображає ефективність використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, результати впровадження нової техніки і технології, підвищення якості продукції, удосконалення організації праці, виробництва і управління. Для того щоб проаналізувати зниження собівартості по статтям витрат, потрібно розглянути звіт по собівартості, порівняти відхилення фактичних витрат від планових по кожній калькуляційній статті витрат та визначити причини таких відхилень, виявити резерви зниження собівартості продукції [Зс.206]. Особливу увагу звернути на витрати, які мають значне відхилення в собівартості продукції та велику частку в собівартості товарної продукції. Для більш детального аналізу долучають данні бухгалтерського обліку.

Методикою розрахунків планових витрат по статтям витрат на фактичний випуск продукції має наступний вигляд. Прямі витрати визначаються шляхом оцінки фактичного випуску (по видам продукції) по плановим витратам, які відображаються в планових калькуляціях собівартості продукції. Непрямі витрати

відображаються в цілому по підприємству, а їх величина визначається шляхом множення планових витрат по кожній статті комплексних витрат на відсоток виконання плану по товарній продукції. Аналізуючи вплив на собівартість, зміни планового асортименту і структури продукції, використовують показники по прямим витратам на 1 грн товарної продукції. Для оцінки виконання плану по собівартості по калькуляційним статтям витрат складається таблиця 1.

Таблиця 1 Аналіз зниження собівартості по статтям витрат

№	Статті витрат	Собівартість товарної продукції по плану	Фактично випущена товарна продукція, тис грн			Відхилення	
			По нормативній собівартості	По плановій собівартості	По фактичній собівартості	Від плану (гр.4-гр.3)	Від нормативу (гр4-гр2)
А	Б	1	2	3	4	5	6
1	Сировина і матеріали	31037	31713	31697	31657	-40	-56
2	Повернуті відходи	923	1032	1025	1025	-	-7
3	Покупні вироби, напівфабрикати та послуги виробничого характеру сторонніх підприємств	54297	55133	55009	55008	-1	-125
4	Паливо і енергія на технологічні цілі	3412	3483	3454	3450	-4	-33
5	Заробітна плата (основна)	6403	6518	6503	6494	-9	-24
6	Додаткова заробітна плата	501	511	509	503	-6	-8
7	Відрахування із з/п	978	987	994	989	-5	+2
8	Витрати на утримання і експлуатацію обладнання	26310	26835	26710	26670	-40	-165
9	Цехові витрати	7728	7865	7845	7820	-25	-45
10	Витрати на підготовку і	-	-	-	-	-	-
11	Загальновиробничі витрати	6939	7084	7044	7034	-10	-50

12	Втрати від браку	1089	1123	1105	1133	+28	+10
13	Інші виробничі витрати	63	65	64	64	-	-1
14	Відшкодування зносу спецінструменту і інші спецвитрати	2035	2130	2070	2065	-5	-65
15	Виробнича собівартість товарної продукції	139869	142415	141979	141862	-117	-553
16	Позавиробничі витрати	1615	1683	1642	1642	-	-41
17	Повна собівартість товарної продукції	141484	144098	143621	143504	-117	-594
18	У тому числі прямі витрати (стр.17-9-10-11-13)	100444	102249	101958	101916	-42	-333
19	Прямі матеріальні витрати(1-2+3+4)	87823	89297	89135	89090	-45	-207
20	Витрати, які не відносяться до прямих витрат(стр 9+10+10+11+13)	41040	41849	41663	41588	-75	-261
21	Прямі витрати на 1грн товарної продукції	63,00	63,16	62,98	62,96	-0,02	0,20
22	із них прямі витрати на 1 грн товарної продукції	55,08	55,16	55,07	55,03	-0,04	-0,13
23	Повна собівартість товарної продукції за мінусом вартості сировини, топлива, енергії, матеріалів, напівфабрикатів, покупних виробів і послуг виробничого характеру сторонніх підприємств (стр 17-стр19)	53661	54801	54488	54414	-72	-387

Дані із таблиці показують, що в цілому собівартість товарної продукції знизилась порівняно із планом на 117тис грн або на 0,082%, також по прямим

витратам на 42тис грн і по витратам, які не відносяться до прямих статей витрат, на 75тис грн. Матеріальні витрати по статтям прямих витрат знизились на 45тис грн. Висока частка зниження затрат по покупним виробам, витратам на утримання і експлуатацію обладнання дає можливість в подальшому підвищення напруженості плану по цим статтям витрат. Позитивно характеризує роботу підприємства зменшення витрат на сировину і матеріали (40тис грн). На величину відхилення фактичних витрат на матеріали від планових впливає зміна цін і витрат матеріалів на одиницю продукції порівняно із планом. Особливістю методики аналізу цих відхилень визначаються технологією і організацією виробництва. Для того, щоб зменшити витрати на перевезення вантажів на основі подальшого удосконалення розміщення і спеціалізації виробництва, упорядкувати транспортні зв'язки, використання доцільних видів транспорту і більш ефективного застосування технічних засобів всіх видів транспорту. За рахунок зниження трудомісткості виготовлення низки деталей і впровадження заходів, направлених на зниження норм раніше запланованого строку, отримали економію по статтям “Заробітна плата” і “Додаткова заробітна плата” у розмірі 9тис грн і 6 тис грн.

На собівартість продукції має вплив змін цін і норм витрат матеріалів. Дані для аналізу беруться із звітних калькуляцій, статистичних звітів про виконання норм витрат сировини і матеріалів на одиницю продукції. Відхилення фактичних витрат від норм визначаються шляхом множення різниці між кількістю фактично використаного матеріалу порівняно з плановою нормою на планову ціну.

Загальна оцінка виконання плану по собівартості продукції є структурною одиницею в складі взаємопов'язаних показників-прибутку і рентабельності. Для аналізу використаємо таблицю 2.

Таблиця 2 Аналіз собівартості продукції структурної одиниці підприємства

Показники	По плану	Фактично	Відхилення (+ , -)
Об'єм реалізації товарної продукції, тис грн	1002,0	1003,0	+1,0
Витрати на 1грн реалізованої товарної продукції, коп	9,20	9,40	+0,2

Собівартість реалізованої продукції, тис грн	827,30	847,39	-20,09
Прибуток реалізованої продукції, тис грн	174,70	155,61	+19,09
Плата за фонди, тис грн	60,42	62,42	+2,00
Прибуток з вирахуванням плати за фонди, тис грн	114,28	93,19	-21,09
Сплачені штрафи, тис грн	-	0,91	+0,91
Надпланові збитки, тис грн	-	2,43	+2,43
Остаточний прибуток, тис грн	114,28	89,85	-24,43

У результаті невиконання плану по зниженню собівартості реалізованої продукції підприємство недоотримало прибуток. Внаслідок цього знизилась рентабельність виробництва, розміри фондів матеріального стимулювання. Перевитрати по собівартості реалізованої продукції склалися в даному прикладі під впливом наступних факторів: зміна об'єму і структури реалізованої продукції на суму 9,1 тис грн ; зміна залишків готової продукції на суму 12,2 тис грн, відхилення собівартості товарної продукції на 1,23 тис грн. На виконання плану по собівартості реалізованої продукції негативно вплинуло зростання частки випуску нерентабельних і малорентабельних виробів і зростання фактичних залишків готової продукції. Разом з тим на виробництві досягнута економія по собівартості товарної продукції.

Крім того, актуальним є також розглянути наступні методи обчислення собівартості, які використовують за кордоном.

Директ-костинг калькуляція без спеціальних додаткових обчислень дає можливість визначити непрямі витрати і не спотворює даний показник. При цьому краще показує окупність виробів, що дає можливість контролювати їх рентабельність [3,с.264]

Доцільно розглянути напрямок стратегічного управління витратами: таргет-костинг.

Система таргет-костинг на відміну від традиційних способів ціноутворення, розраховується виходячи із попередньо встановленої ціни реалізації. Ця ціна визначається за допомогою маркетингових досліджень, тобто фактично та являється очікуваною ринковою ціною продукту чи послуги. Для визначення цільової собівартості виробу(послуги) величина прибутку, яку хоче отримати підприємство, відраховується від очікуваної ринкової ціни. Розглянемо досвід впровадження системи таргет-костинг в корпорації Chrysler. Керівництво прийняло рішення о необхідності радикальних змін в їх компанії впровадив систему таргет-костинг. Його стали використовувати в процесі проектування і розробки практично всіх нових моделей.

Продовжуючи висвітлення інноваційних методів управлінського обліку, будуть викладені основні принципи Activity Based Costing або ABC-методи. В ABC підприємства розглядають як набір робочих операцій. Виділяють три типа робіт по способу їх участі в випуску продукції Unit level(штучна робота), Batch level(пакетна робота), Product level (продуктова робота) і для обліку, який забезпечує функціонування підприємство в цілому, вводиться четвертий тип робіт- Facility level (загальногосподарські роботи). Всі ресурси, затрачені на робочу операцію, складають її вартість. В кінці першого етапу аналізу всі роботи підприємства повинні бути віднесені з необхідним для їх виконання ресурсами. В деяких випадках стаття витрат відповідає будь-якій роботі. Другий етап застосування ABC полягає в розрахунку кост-драйверів і показників споживання кожного ресурсу. Цей показник споживання множиться на собівартість одиниці виходу робіт. Сума споживання продуктом всіх робіт є його собівартістю. Ці розрахунки складають третій етап практичного застосування методики ABC.

Висновок. В роботі розглянуто методи та фактори, які впливають на зниження собівартості при зміні основних статей витрат. Адже зниження собівартості збільшить прибутки підприємства, що дає можливість підприємству

проводити модернізацію, удосконалювати виробництво, підвищувати якість продукції та мати конкурентні переваги як на внутрішньому ринку так і зовнішніх ринках. Впровадження систем АВС-методів на українських підприємствах, дало б змогу обрахувати собівартість конкретних виробів, що в свою чергу, підвищило конкурентоспроможність підприємства так як забезпечувало доступ до оперативної інформації на всіх рівнях. Таким чином, для того щоб отримати максимальний прибуток підприємству потрібно, використовувати як методи зниження собівартості так і концепції управління, зниження, контролю витрат виробництва, які були впроваджені закордонними фахівцями.

Література:

1. Леонов А.Д. Пути снижения себестоимости продукции промышленного предприятия// Экономист-№5-2004-206с
2. Экономика производственного предприятия. Учебное пособие/ Под редакцией И.М.Петровича-2-изд., перераб. И доч.-К, 2001-405с
3. Филинков А.А. Размеры предприятий и себестоимость продукции// Экономика Украины-№3-2003-43с
4. Учет и анализ в коммерческой организации Кибиткин А.И., Дрождина А.И., Мухомедзянова Е.В., Скотаренко О.В.[Электронный ресурс]- Режим доступа: <http://www.monographies.ru>
5. Методы снижения себестоимости продукции- Новая Экономическая Ассоциация [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.econorus.org>

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ ТРАФАРЕТНИХ ФОРМ ЛАЗЕРНИМ ГРАВІЮВАННЯМ

Маїк В.З.,

проректор з наукової роботи, професор

Українська академія друкарства

Харів М.С.,

Заступник директора з АГР

НРЦ «Левеня»

м. Львів, Україна

Методологічні аспекти економічного обґрунтування:

Для оцінки економічної ефективності удосконаленої технології виготовлення трафаретних друкарських форм з використанням металевого сита (з нержавіючої сталі) використано метод порівняння, відповідного до якого в якості порівняння обрано найбільш вживану на сьогодні технологію виготовлення трафаретних форм фотохімічним способом з використанням моноволоконного поліефірного сита [1]. За головні прогнозовані фактори, що забезпечують поліпшення показників економічної ефективності запропонованої технології виготовлення трафаретних форм є:

- зростання їх тиражостійкості;
- зниження трудомісткості їх виготовлення;
- економія матеріально-енергетичних ресурсів;
- інші (зокрема - це такі часткові показники як зростання продуктивності праці, поліпшення її умов, збільшення річних обсягів виробництва форм тощо).

Розрахунок економічної ефективності виконано за діючою в Україні методикою [2], а також з використанням окремих положень методик, які на сьогодні описують суто технологічні аспекти виготовлення трафаретних форм для вітчизняних поліграфічних підприємств.

Показники економічної ефективності розраховані на різну виробничу

програму (виробничу потужність) підприємства з виготовлення трафаретних форм фотохімічним способом і способом лазерного гравіювання. При цьому виробничу програму (завантаження) для кожної з операцій двох порівнюваних технологічних процесів розраховували з «прив'язкою» до виробничої потужності головних («ведучих») операцій. Такими головними операціями для технології виготовлення форм фотохімічним способом є їх виготовлення з використанням фотопроцесора (виробнича потужність фотопроцесора), а для технології виготовлення форм гравіюванням – лазерне гравіювання (виробнича потужність лазерної гравіювальної машини) [3].

Для розрахунків використані норми, нормативи, фактичні дані підприємств, які виготовляють трафаретні форми, інтернет-ресурси, а також результати експериментальних досліджень.

Таблиця 1

Вихідні дані для розрахунку

Показники	Одиниця виміру	Технологія	
		Фотохімічний спосіб	Лазерне гравіювання
1. Формат продукції	см	A4 (210x297)	A4 (210x297)
2. Тиражостійкість форм	тис. відб.	до 50,0	до 250,0
3. Тираж	тис. відб.	500,0	500,0
4. Тарифний розряд робіт	-	IV, VI	IV, VI
5. Тарифний оклад робітника:			
- VI розряду	грн.	8501	8501
- IV розряду	грн.	6376	6376
6. Вартість однієї кіловат години електроенергії	грн.	1,60332	1,60332
7. Норма амортизаційних відрахувань	%	24,0	24,0
8. Фарбовість продукції	фарба	1	1

Таблиця 2

Основні техніко-економічні показники економічної ефективності

Показники	Одиниця виміру	Вид технології		
		Фотохімічний спосіб	Лазерне гравіювання	Темпи, %
1	2	3	4	5
1. Річний випуск форм	форма	3079	9630	312,8
2. Вартісна оцінка витрат	тис. грн.	1518,95	4088,46	269,2
3. Питомі витрати	грн.	0,833	0,717	86,1
4. Прибуток	тис. грн.	303,79	1612,6	530,8
5. Річний економічний ефект	тис. грн.	-	1308,81	-
6. Економія від зниження витрат	тис. грн.	-	661,32	-
7. Сума капіталовкладень	тис. грн.	495,76	451,61	91,1
8. Термін окупності капіталовкладень	роки	1,63	0,28	17,2
9. Фондовіддача	грн.	3,68	12,62	342,9
10. Питома трудомісткість	н/год	3,32	3,16	95,2

Висновок:

Виконаний розрахунок економічної ефективності використання удосконаленої технології виготовлення трафаретних друкарських форм способом лазерного гравіювання підтверджує економічну доцільність запроєктованих для її реалізації техніко-технологічних рішень. Про це свідчить також порівняння отриманих значень основних техніко-економічних показників економічної ефективності застосування у виробництві двох технологій виготовлення трафаретних форм (таблиця 2). Серед цих показників потрібно перш за все

закцентувати увагу на зростанні більш ніж у 3,1 рази річного випуску продукції (форм), що забезпечується збільшенням продуктивності праці при використанні нової технології. Таке зростання, в свою чергу, слугує основою для висновку про те, що підприємства з річним обсягом виробництва в 9630 трафаретних форм можуть створюватися як спеціалізовані для обслуговування поліграфічних підприємств, які виготовляють продукцію з використанням трафаретного друку, уже в масштабах цілих регіонів (областей). Організація таких спеціалізованих підприємств важлива та цілком реальна в сьогоденних економічних умовах заснування малого й середнього бізнесу на спрощених умовах і, особливо, при запровадженні пільгового кредитування для нього, задекларованого Кабінетом Міністрів України. Щорічна прибутковість таких профільно орієнтованих підприємств у більш, ніж 1,6 млн. грн. дозволить їм ефективно розвиватися на ринку поліграфічних послуг.

Література:

1. Ткачук М. П. Трафаретний друк : навч. посіб. / Ткачук М. П. – Київ : «Ха-Гар», 2000. – 264 с.
2. Методика визначення економічної ефективності витрат на наукові дослідження і розробки та їх впровадження у виробництво. Затвердж. Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції і Міністерства фінансів України від 25.09.01.
3. Положение о техническом обслуживании и ремонте оборудования полиграфических предприятий. – М.: Книжная палата, 1990. – 272 с.

ПРОТИРІЧЧЯ В РОЗУМІННІ ФЕНОМЕНА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ

Бахірко І.С.

*студент психологічного факультету
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Одним із складних і суперечливих феноменів сучасної психології можна назвати психологічний захист. Незважаючи більш ніж столітню історію його вивчення, дослідники повідомляють про недостатнє розуміння захисних механізмів особистості.

Концепція особистості, висунута З. Фрейдом, передбачає наявність динамічних кордонів між компонентами особистісної структури. Динаміка взаємодії цих компонентів конфліктна за своєю природою і супроводжується почуттям тривоги. Психологічний захист – механізми психіки, що діють на цих кордонах і знижують рівень тривоги. Захисна діяльність «Я», як вона розуміється у психоаналізі, складна за своєю природою і має чітко структурований онтогенез.

В концепціях інших напрямів діяльність психологічних захистів розуміється як позитивно: збереження стійкості уявлень про світ і про себе (К. Роджерс), так і негативно: порушення автентичності (Ф. Перлз).

Визначення феномену психологічних захистів у пострадянському науковому просторі у більшості випадків пов'язано з конкретизацією джерела загрози, а саме з наявністю конфліктної, стресової або травматичної ситуації, яка порушує адаптацію особистості. Захисні механізми покликані захищати сферу свідомості «від неприємних, травмуючих переживань» [1, с. 82]. Механізми психологічного захисту розглядаються в когнітивному аспекті як динаміка інформаційних процесів сприйняття (В. А. Ташликов). Ця лінія досліджень призводить до розуміння діяльності захисту у зв'язку зі смисловими відносинами особистості. Вперше ідею такого співвідношення висуває В. Ф. Бассін. Головною потребою людини називається потреба в упорядкованості світу. Основним травмуючим фактором, від

якого захищають механізми психологічного захисту, стає «невизначеність об'єктивних ситуацій, при якій ніяке прогнозування майбутнього і відповідно ніяке визначення стійкої лінії поведінки неможливе» [4, с. 83]. Подальші дослідження конкретизують мету діяльності захистів: збереження стійкості світосприйняття (М. В. Богданова) та усталеної Моделі світу (Р. М. Грановська, В. М. Нікольська).

Отже, дослідники різних шкіл при спробі однозначно визначити поняття психологічного захисту, стикаються зі значними труднощами, що призводять до розуміння суперечливості цього феномена. Психологічний захист проявляє свою патологічну функцію, порушує нормальні стосунки людини зі світом, спотворює інформацію аж до дезадаптації, та одночасно забезпечує «здорову творчу адаптацію» [3, с. 131]. Дослідниками вирішується дане протиріччя за допомогою прийняття ієрархічних або системних рішень щодо організації психологічного захисту. При цьому розуміється, що кожен із захисних механізмів, в залежності від ситуації може проявлятися на адаптивному, зрілому, дорослому рівні, але також і на деструктивному, патологічному рівні (Н. Мак-Вільямс, Р. М. Грановська, В. М. Нікольська). Системні рішення щодо організації психологічних захистів призводять до розуміння зв'язку захисних і самодетермінаційних процесів. З одного боку, захист створює ресурс стійкості особистості, необхідний для самодетермінації. З іншого боку, самодетермінаційні процеси як системо-організуючий фактор модулюють діяльність захисних механізмів особистості.

Для розуміння суперечливої природи психологічних захистів розглянемо дослідження захисних механізмів у структурі особистісного потенціалу в контексті розуміння особистості «як можливого» (Д. А. Леонт'єв). Автор аналізує способи, рівень життєдіяльності людини і розглядає в якості підстави такого аналізу міру свободи і самодетермінації в житті людини. Психічні захисти жорстко детермінують поведінку людини, тому їх можна віднести до автоматичних поведінкових механізмів. Існує також більш високий, власне особистісний спосіб «усвідомленого функціонування». Він передбачає певне внутрішнє зусилля, яке повинно постійно підтримуватися» [2, с. 15], і за допомогою якого особистість долає базові закономірності функціонування. Зріла особистість,

відкрита новим можливостям, усвідомлено справляється з труднощами там, де раніше була необхідна несвідома захисна активність. Така особистість відкрита своїм екзистенціальним «недолікам», має мужність усвідомити їх та використовувати в якості потенціалу для саморозвитку. Особистість існує, безумовно, не завжди як тотально рефлексивна, а проявляє самодетермінаційну активність в тих своїх просторах, які вона відкрила для рефлексивної свідомості за допомогою екзистенціальних зусиль. У самодетермінаційних процесах особистість долає захисні механізми. Д. А. Леонтьєв вводить тезу «ієрархічні відносини» між сферою необхідного і сферою можливого. Різні особистісні прояви знаходяться, таким чином, в ієрархічних відносинах. У різні часові відрізки свого життя особистість також знаходиться на різних рівнях своєї активності.

Таким чином, найбільш напружені у конкретної особистості несвідомі захисні механізми показують саме ті відносини особистості з світом, які є найбільш ригідними та проблемними. Екзистенційно існуюча особистість спирається на захист для зменшення сильної тривоги. Невротична особистість уникає безпосереднього зіткнення з життєвою реальністю, йде від відповідальності. Такий спосіб вимагає високого ступеня розвитку захистів для підтримки викривленого розуміння себе і своєї взаємодії зі світом.

Одже, у дослідженні психологічних захистів виявляється наступне протиріччя. Захист можна розуміти як патологічні прояви порушеної психіки і одночасно як позитивні механізми адаптації. Негативний прояв захистів розуміється як хвороба і одночасно як опір процесу становлення ідентичності, автентичності та самодетермінації, здійснюваних з різним ступенем успішності клінічно здоровою особистістю.

На підставі методологічних, логічних підстав очевидне протиставлення в розумінні феномену психологічних захистів і як «поганого», деструктивного процесу, що порушує самодетермінаційну активність особистості, як «доброго», адаптивного. Інтегрувати смислове розуміння даного феномену, що існує в сучасних дослідженнях, та сформулювати висновки теоретичного аналізу, можна наступним чином.

1. Психологічний захист є несвідомим механізмом збереження цілісності особистості у складній динаміці взаємовідносин з людьми і з невизначеністю світу в цілому. Для несвідомої психіки даний механізм завжди адаптивний. В залежності від психологічних умов, у яких він розкривається, можна судити про його адаптивні або дезадаптивні, позитивні або негативні прояви на соціальному та екзистенційному рівні існування особистості.

2. Захист зберігає існуючі у особистості до входження в нову ситуацію взаємодії зі світом смислові відношення. Виникнення нової ситуації не обов'язково має носити кризовий характер, але вимагає зміни, нехай навіть незначного, поведінкового шаблону у повсякденному житті.

3. Структура психологічного захисту особистості вказує на зміст тієї загрози, від якої вона захищається. Найбільш напружені у конкретній особистості несвідомі захисні механізми показують саме ті відносини особистості до світу, які є найбільш ригідними, важкими та проблемними.

4. Самодетермінаційну активність особистості можна розуміти як основу оцінки та аналізу феномену психологічних захистів. У тих своїх просторах, в яких особистість відкрита для рефлексивної свідомості і самодетермінації, вона долає захисні механізми, «переростає» їх. Особистість свідомо витримує напругу невизначеності і творчо перетворює її там, де раніше психіка була змушена використовувати несвідомий механізм взаємодії зі світом.

5. Особистість не проявляється тотально рефлексивно в усіх ситуаціях і в кожний момент часу. Не кожна життєва ситуація повертає особистість до можливої самозміни. Одна і та ж особа може поєднувати свідомі само детермінуючі прояви в одних ситуаціях і спиратися на несвідомий захист в інших, в залежності від свого унікального досвіду екзистенціального становлення.

6. Екзистенційно існуюча особистість і невротична особистість по-різному використовують несвідомий ресурс захисних механізмів. У першому випадку первинні захисти дозволяють особистості прагнути до світу для встановлення взаємодії з ним. У другому випадку ті ж захисні механізми «рятують» людину від взаємодії з руйнівною динамікою невизначеного зовнішнього світу.

Література:

1. Грановская, Р.М. Защита личности: психологические механизмы / Р.М. Грановская, И.М. Никольская. — СПб.: Знание, 2001. — 352 с.
2. Леонтьев, Д. А. Новые ориентиры понимания личности в психологии: от необходимого к возможному / Д.А. Леонтьев // Вопросы психологии. — 2011. - № 1. — С. 3 – 27.
3. Мак-Вильямс, Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе / Н. Мак-Вильямс; пер. с англ.— М.: Независимая фирма “Класс”, 2001.— 480 с.
4. Проблема психологической защиты / В.Ф. Бассин [и др.] // Психологический журнал. — 1988. — Т. 9. - № 3. — С. 79 – 86.

УДК 159.9

Філософські науки

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У КОНТЕКСТІ ПРОЯВУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ

Бахірко І.С.

*студент психологічного факультету
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Емоційний інтелект - новий термін в психології. Дослідження емоційного інтелекту має велике практичне значення для соціальної психології і ряду інших суміжних наук, таких як соціологія, конфліктологія та ін. Спочатку необхідність введення такого поняття була обумовлена тим, що соціальність ставала найважливішим фактором людського життя. Сьогодні з'являється все більше емпіричних досліджень емоційного інтелекту. Психологи вивчають особливості емоційного інтелекту людей різного віку, статі, з різним соціальним становищем.

Поняття «емоційний інтелект» першими ввели Д. Мейер і П. Селовей, трактуючи його як «здатність сприймати і виражати емоції, засвоювати емоції і думки, розуміти і вміти пояснювати їх, регулювати емоції, як свої, так і чужі»

[1, р. 189]. Вони вважали емоційний інтелект підструктурою соціального інтелекту і виділили його основні компоненти:

- 1) ідентифікація і вираження емоцій;
- 2) регуляція емоцій;
- 3) використання емоційної інформації в мисленні і діяльності [1].

У вітчизняній психології вивченням емоційного інтелекту займався Д. В. Люсін, визначивши емоційний інтелект як «здатність розуміти і керувати власними емоціями та емоціями інших людей» [2, с. 33]. На його думку здатність людини розуміти емоції можна вважати розвинутою тоді, коли вона може визначити наявність емоції, вміє ідентифікувати свої і чужі емоції, розуміє причини виникнення та може оцінити наслідки, викликані цією емоцією. Здатність керувати емоціями це — вміння контролювати прояв та інтенсивність емоцій, а також уміння при необхідності викликати емоції [2].

Динаміка сучасного життя, потоки інформації, підвищена стресогенність — все це величезне психологічне навантаження на психіку людини. Психологічний захист – невід’ємне явище життя кожної людини. Для розв’язання внутрішніх та зовнішніх конфліктів, уникнення тривожності, негативних переживань, особистість використовує механізми психологічного захисту. Пошук психологічних ресурсів для оптимізації процесів саморегуляції особистості — нове завдання психології.

Емоційний інтелект є найважливішим ресурсом емоційного здоров'я людини. Усі дослідники психологічного феномену «емоційний інтелект» відзначають, що високий рівень емоційного інтелекту дає можливість свідомо керувати емоційною сферою, асимілювати емоції в мислення та використовувати усвідомлені самозахисні тенденції, що проявляються в механізмах психологічного захисту.

Свій внесок у вивчення цієї проблеми внесла Т. Циганчук, яка проводила емпіричне дослідження з питання визначення зв'язків між складовими емоційного інтелекту та показниками рівня напруженості механізмів психологічного захисту. [2]. Результати діагностики демонструють, що чим нижчий рівень емоційного інтелекту, тим більше задіяні в міжособистісному спілкуванні та діяльності механізми психологічного захисту і відповідно чим більша

напруженість захисних механізмів, тим нижча здатність до розуміння та управління своїми емоціями. Недостатня емоційна компетентність людини є причиною неусвідомленого використання в міжособистісному спілкуванні примітивних і незрілих механізмів психологічного захисту.

Психологічний захист відіграє позитивну роль регулюючи емоційний зміст душевного життя особистості. Однак, захистивши себе від переживань, людина не усуває причини їх виникнення, тобто за рахунок психологічного захисту не вирішуються ті проблеми, які їх викликали. Таким чином, за допомогою механізмів психологічного захисту неможливо досягнення повної душевної гармонії. Більш того, несвідомо обравши для себе той чи інший захисний механізм, людина ухиляється від вирішення реальної проблеми, значимість якої з часом може пом'якшитися, а може і посилитися. Д. Гоулман у своїх дослідженнях доводить, що розвивати своє вміння у формуванні психологічних захистів можна за допомогою емоційного інтелекту. Становлення емоційно зрілої особистості полягає в набутті здатності конструктивно вирішувати виникаючі зовнішні і внутрішні проблеми за допомогою розвитку емоційного інтелекту та свідомого використання механізмів психологічного захисту.

Література:

1. *Salovey P. Emotional intelligence / P. Salovey, D. Mayer // Imagination, Cognition and Personality. — 1990. — Vol. 9. — P. 185–211.*
2. *Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте / Д. В. Люсин // Социальный интеллект: теория, измерение, исследования / под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. — М. : Ин-т психологии РАН, 2004. — С. 29–36.*
3. *Циганчук Т. Роль механізмів психологічного захисту в структурі емоційного інтелекту/ Т. Циганчук // Педагогічний процес: теорія і практика. — 2018. — № 3(62) — С. 63–66.*

ПРИРОДА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА
САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ СФЕР

Будз В.П.

*кандидат філософських наук, доцент,
докторант Львівського національного
університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Гоян І.М.

*доктор філософських наук, професор,
декан філософського факультету
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Суспільні сфери, такі як політика, економіка, мораль, право, наука, релігія, історія позірно осмислюються як такі, які є відмінними одна від одної, бо мають різні предметні області свого існування. Проте, на наш погляд, є деяка основа, яка їх об'єднує та створює підґрунтя для того щоб ці суспільні сфери можна було розглядати як розмаїті наслідки одних і тих самих фундаментальних причин.

Такою універсальною причиною, власне «причиною всіх причин» стосовно суспільного буття є природа людини, яка водночас є біологічна та соціальна істота. *Біологічність* і *соціальність* людини відповідно зорієнтовані на основні **цінності і потреби, які** власне й **визначають** існування тих чи інших суспільних сфер. Тобто *кожна суспільна сфера – політика, економіка, мораль, право, наука, релігія, історія виражає систему потреб і цінностей*, які, в свою чергу відображають природу людини – біологічну і соціальну. Тому кожна із суспільних сфер аж ніяк не може бути самостійною і незалежною від біологічних чи соціальних потреб, а, навпаки, ґрунтується з необхідністю на них.

Системи потреб і цінностей відповідно тієї чи іншої сфери спонтанно ведуть суспільство і суспільні взаємодії до найбільш оптимального рівня,

оскільки в тих чи інших суспільних сферах домінуючими завжди залишаються ті чи інші форми, які «наближені» саме до природи людини як біологічної та соціальної істоти. Наприклад, така соціальна сфера як **економіка** та її найбільш оптимальний варіант – **ринкова економіка** – це не просто наслідок теорії ринку та теорії економічних відносин, а природна потреба конкуренції, жадоби збагачення та бажання запобігти негативним процесам в майбутньому через можливу нестачу ресурсів.

Політика як соціальна сфера та її найбільш оптимальний варіант – **демократія** та **лібералізм** – це швидше не наслідок політичних теорій, а необхідність, яка ґрунтується на людській природі. Лібералізм і демократія випливає з природи людини, бо всі люди від природи є вільними і вимагають дотримання цієї цінності у всіх суспільних взаємодіях.

Мораль як соціальна сфера та її найбільш оптимальний спосіб – **гуманізм** – це не просто система приписів, а вираження людської соціальності як потреби в мирних і безконфліктних відносинах [1].

Право як соціальна сфера та її найбільш оптимальний спосіб – **правова держава** з її цінностями справедливості та рівності [2] – це не система законів і правових норм, а вираження слабкості людини, яка потребує захисту.

Наука як соціальна сфера та її найбільш значуща цінність – **істина** – це не просто механізм здобуття нових знань, обґрунтування світогляду та цінностей [3], але здобуття саме таких істинних знань, які дають людині орієнтири в житті [4], які дають можливість людині економити свої фізичні зусилля, захищають від небезпеки.

Релігія, як соціальна сфера та її фундаментальна засада – **наявність божественної сутності** – це не просто система догматів та віра в них, а намагання подолати страх смерті.

Історія з її подіями і процесами – це не просто калейдоскоп подій, які мають свою хронологію та внутрішні зв'язки, а намагання людини мати надійні основи для само ідентифікації на основі колективної **історичної пам'яті** [5] та намагання спрогнозувати майбутнє [6].

В такому аспекті всі соціальні сфери так чи інакше пов'язані з природою людини, яка власне й є фундаментальною основою їх самоорганізації.

Література:

1. Hoian I. M. Axiological Aspects of Moral and Legal Decision-Making. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 2019. Vol. 16. P. 66–77. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187572>

2. Дойчик М. В., Гоян І. М. Егалітаристський підхід до розуміння гідності людини у соціально-етичній концепції Джона Локка. *«Гілея: науковий вісник»: збірник наукових праць. Філософські науки*, 2018. Вип. 138 (11). С. 12–16.

3. Будз В.П., Гоян И.Н. Мировоззренческие факторы мотивации человеческой деятельности. *Социальное воспитание*. 2016. № 2 (8). С. 10–17.

4. Будз Г.І. Пошук істини в античній філософії як основа формування класичної парадигми пізнання. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірн. наук. праць. Філософія*. 2011. Вип. 561–562. С. 72–77.

5. Сторожук С. В., Гоян І. М., Федик О. В. Роль колективної пам'яті в процесі формування національної єдності: український вимір. *Гуманітарний часопис*, 2018. № 1. С. 11–22.

6. Будз В. П. Соціально-філософські погляди М.Грушевського: футурологічний аспект. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. 160 с.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДОКАЗУВАННЯ

Бутрин-Бока Н.С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Тернопільського національного
економічного університету
м. Тернопіль, Україна

Доказ та доказування у цивільному судочинстві займає велике місце, через його значення для вирішення кожної справи і загальнообов'язковість, оскільки без

належного підтвердження необхідних обставин особа не отримає бажаного результату та не зможе цілком використати надані державою юрисдикційні гарантії захисту прав, свобод та інтересів осіб у разі їх порушення, невизнання або їх оспорювання. Дослідженням питань доказів у цивільному процесі, займались такі науковці, як: О.В. Баулін, С.С. Бичкова, А.Г. Коваленко, М.В. Колосова, В.В. Молчанов, І.В. Решетнікова, П.Г. Тимченко, М.К. Треушніков, В.П. Феннич, Д.Г. Фільченко, М.Й. Штефан та багато інших.

Відповідно до статті 76 ЦПК України (далі - ЦПК України), доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [1]. Інакше кажучи, відомості ми отримуємо через їхнього носія, наприклад – сторону, представника, третю особу тощо чи безпосереднього об'єкта – річ, майно, документ тощо. Для того, щоб зрозуміти суть якогось явища, треба його розглядати скрізь штучно створені умови. Припустімо, що саме доказами є відомості, надані особами, речі, документи, записи, а тому для належного їх обґрунтування вони повинні міститися у справі, адже якщо пояснення осіб ще можна якось уявити у вигляді протоколу чи аудіо-, відеозапису (хоча і це не буде відображати їх у первісному стані), то про речі, приєднані до справи, важко скласти уявлення. Якщо вважати саме ці джерела їх розміщення доказами, то для наглядного прикладу треба говорити, що докази приєднуються до справи і, зрозуміло, що слід долучити і їх носії [2].

Щодо фактичних даних, вони розпізнаються за такими способами, як : письмовими, речовими і електронними доказами, висновками експертів, показаннями свідків [1]. Для того, щоб фактичні дані отримали процесуальний статус доказів, ті повинні відповідати певним умовам.

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у справі, та інших обставин, які мають значення, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Крім того, належними є докази, які

містять інформацію щодо предмету доказування. Предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень.

Допустимість доказів означає, що: фактичні дані як докази одержані уповноваженим на те суб'єктом; фактичні дані одержані у встановленому законом порядку з дотриманням процесуальної форми, яка гарантує захист прав та законних інтересів громадян; фактичні дані та сам процес їх одержання належним чином закріплені та засвідчені; зібрані докази та інші матеріали кримінальної справи загалом дозволяють здійснити перевірку достовірності та законності одержання фактичних даних.

Для визначення допустимості доказів суд виходить з формули - належний суб'єкт отримання доказів, належне джерело доказу, належний засіб отримання доказу, належна процесуальна форма одержання доказу. Докази, одержані з порушенням закону, не беруться до уваги судом при вирішенні справи. Достовірність доказів - це відповідність дійсності фактичних даних, які отримані з законних джерел, в результаті ретельної перевірки доказів та їх джерел під час досудового слідства та в суді. Достовірність є відповідністю інформації, отриманої із доказу, дійсності [3]. За ст. 80 ЦПК України достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [1].

Необхідно зауважити, що традиційним доктринальним розумінням доказів є сприйняття їх як поєднання трьох елементів: змісту (відомості про факт), форми (засіб доказування) і процесуального порядку одержання, дослідження та оцінки [4]. Зміст доказів - це сукупність фактичних даних про обставини, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Обставинами є юридичні факти - дії

(бездіяльність) і події. Фактичні дані як доказова інформація можуть мати безпосередню і опосередковану форму - прямого або побічного доказу. Засоби доказування є джерелами інформації про фактичні дані. ЦПК України встановлено п'ять процесуальних форм одержання фактичних даних: пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників допитаних як свідків, показання свідків, письмові докази, речові докази, висновки експертів. Але в процесуально-правовому становищі сторін перебувають заявники та заінтересовані особи у справах, що виникають з наказного і окремого провадження, а також інші особи, які беруть участь у справі. Вони подають докази, дають письмові й усні пояснення суду, у яких вміщується інформація про фактичні дані, одержані у результаті особистого спостереження або від інших осіб, що мають значення для правильного вирішення справи. Тому пояснення таких осіб є засобом доказування. Відповідно ЦПК України судами можуть бути прийняті як докази документи, одержані за допомогою електронно-обчислювальної техніки. Суд також досліджує як речові докази подані звуко- і відеозаписи, так як ми вже вище зазначили [5]. Останній елемент цієї конструкції, дослідження та оцінки доказів, потребує деякого уточнення. У реальній дійсності свідок є фізичною особою, що має якусь інформацію, письмовий доказ - тим чи іншим різновидом документу, речовий доказ — предметом матеріального світу. Відомості про факти, виражені в певному засобі, стають судовим доказом лише у зв'язку з їх отриманням судом. У ЦПК України викладено визнання фактів і визнання позову. Автор вважає, що визнання факту можливо однією другою сторонами, а визнання позову - лише відповідачем. Процесуальним наслідком визнаного в цивільному процесі однією із сторін факту встановленим, є набуття фактом безспірною характеру і звільненням другої сторони від його доказування. При цьому на доказування визнаного в процесі факту не поширюються правила про допустимість засобів доказування, крім випадків, коли факт має бути підтверджений нотаріально посвідченим документом. При цьому не виключається доказова діяльність, спрямована на встановлення інших фактів підстави вимоги і заперечення сторін. Визнання стороною в цивільному процесі факту не є для суду - обов'язковим. Він

може не вважати визнаний факт встановленим , якщо виникне сумнів , що визнання не відповідає дійсним обставинам справи , порушує чий-небудь права і законні інтереси , зроблено під впливом обману , насилля , погрози , помилки або з метою приховання істини. У такому разі сторона повинна продовжити доказову діяльність на підтвердження цього факту. Визнання факту може бути без застереження (просте) і зі застереженням (кваліфіковане) , але завжди є безумовним. Пояснення сторін і третіх осіб підлягають перевірці і оцінюванню поряд з іншими у справі доказами , одержаними від інших осіб й інших засобів доказування[6]. За загальним правилом, докази мають бути подані суду до початку розгляду справи по суті, і лише поважна причина може слугувати підставою для їх подання в більш пізні строки. Якщо суд відмовиться від прийняття того чи іншого об'єкта як доказу з мотивів його несвоєчасного подання без достатніх на те причин, такий об'єкт не стає доказом у справі. Таким чином, дотримання процесуального порядку одержання доказів судом має безпосередній вплив на їх кваліфікацію як судових доказів. Дотримання процесуальної форми дослідження й оцінки доказів такого безумовного впливу не здійснює, на обґрунтування чого можна подати такі міркування [4].

Щодо проблемних питань доказування у цивільному судочинстві, то на практиці ми можемо побачити численні випадки недобросовісної поведінки учасників справи під час процедури доказування, наприклад: несвоєчасне розкриття доказів; дії, направлені на перешкоджання встановленню дійсних обставин справи або затягування судового розгляду; вибіркове подання доказів з метою зловживання правом на позов тощо.

Фактично, у даному випадку йдеться про можливість використання повноваження суду щодо витребування доказів за власною ініціативою скоріше як засіб боротьби із недобросовісною поведінкою учасників цивільного судочинства, а не механізм сприяння стороні у збиранні процесуального матеріалу. На відміну від цього, виключення щодо можливості збирання доказів за ініціативою суду для захисту інтересів малолітніх, неповнолітніх, обмежено дієздатних та недієздатних осіб, передбачене у ч. 2 ст. 13 ЦПК, покликане

забезпечити належний захист прав, свобод та інтересів цих незахищених категорій осіб та урівноважити їх нерівне становище поряд із їх процесуальними опонентами, що також може обґрунтовуватися з точки зору необхідності забезпечення публічних та приватних інтересів під час відправлення правосуддя у цивільних справах. При цьому, безсумнівно, норми, які закріплюють основні положення щодо змагальності сторін, мають розглядатися як базові, а норми, які передбачають можливість збирання доказів судом за власною ініціативою, слід розглядати як винятки, що мають застосовуватися за наявності виключних умов з належним мотивуванням суду у кожному конкретному випадку [7].

Отже, повністю підтримуємо позицію, що при виникненні конкретного спору потрібно обов'язково враховувати нормативно визначені засоби доказування, які можуть носити як прямо встановлюваний, так і виключний характер. Судове доказування є різновидом пізнання, що включає діяльність суду, осіб, які беруть участь у справі, їх представників. У доказуванні поєднуються дві тотожних сторони - розумова та практична. Норми права пропонують здійснення таких процесуальних дій, які створюють кращі умови для того, щоб процес мислення був справжнім. У свою чергу, законодавство не може суперечити законам і правилам пізнання та логіки. Із вищезазначеного випливає висновок, що цивільне процесуальне доказування - це розумова та процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, що спрямована на встановлення істини у конкретній справі і вирішення спору між сторонами. Щодо випадків, які отриманні при певних відомостей, що впливають з особистих доказів, ми дійшли до того, що необхідно встановлювати відсутність суб'єктивних факторів, які можуть впливати на їх вірогідність.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 17.10.2019 р.: відповідає офіц. тексту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7#w11>

2. Кучер Тетяна . Докази та доказування: співвідношення понять. URL:http://www.vru.gov.ua/Docs/visnik07_07.pdf (дата звернення: 07.2011).

3. Процесуальні докази. Вікіпедія. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B8#cite_note-6 (дата звернення: 1 вересня 2019).

4. Штефан Анна. Докази і засоби доказування у цивільному процесі. URL: http://www.inprojournal.org/wp-content/uploads/2017/6_2017/2.pdf (дата звернення: 01.06.2017).

5. Лекція 13. Докази і доказування у цивільному процесі. URL: <https://studfile.net/preview/5424166/page:43/> (дата звернення: 21.01.2016).

6. Шкребець Дмитро. Поняття і види доказів у цивільному процесі. URL:file:///C:/Users/rogow/Downloads/Chkup_2011_4_62.pdf (дата звернення: 09.11.2011).

7. Луспенник Дмитро. Доказування у цивільному процесі: що нового у ЦПК та чому суд наділений правом витребування доказів. URL: <https://rada-ko.com.ua/news/dokazuvannya-u-civilnomu-procesi-shcho-novogo-u-cpk-ta-chomu-sud-nadileniy-pravom-vitrebuвання> (дата звернення: 01.01.2017).

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Зотова І.Г.

*заступник начальника центру –
начальник наукового відділу*

Калітник М.С.

Науковий співробітник

Курилiна О.О.

Старший науковий співробітник

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського

м. Київ, Україна

Однією з актуальних проблем для України сьогодні є протидія корупції. Корупція – складне руйнівне соціально-економічне і політичне явище яке підриває загрози демократії, послаблює верховенство права, заважає нормальному

функціонуванню державного апарату та представляє загрозу національній безпеці та стабільності а також обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина.

Внаслідок глобальних змін у світі через розширення політичного і економічного як співробітництва так і, намагань геополітичного перерозподілу, корупція перетворилася на інтернаціональну проблему і стала предметом значної стурбованості світової спільноти, урядів і бізнесу. Корупцію сьогодні вивчають системно, не тільки з позиції права і державного управління, а й як соціальну, економічну і політичну категорію. Завдяки такому багатоаспектному підходу можливо визначити місце і роль корупції в соціальних процесах, а також її синергетичний вплив на розвиток держави та суспільних відносин.

У тих країнах, де корупція поширена значною мірою, вона із соціальної аномалії перетворюється на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. Слід зазначити, що жодна з країн світу не має повного імунітету від корупції – вони відрізняються лише її обсягами, характером її проявів та масштабом впливу на соціально-економічну та політичну ситуації.

У той же час у нашій країні так званий рівень сприйняття корупції є надто низьким. Адже відповідно до щорічного рейтингу, який обнародує міжнародна організація Transparency International, за визначеним критерієм Україна посіла 126 місце та набрала 30 балів зі 100 можливих, погіршивши при цьому свій показник порівняно з минулим роком .

Проте є і позитивні кроки в антикорупційній діяльності, а саме враховуючи те, що законотворчий процес в антикорупційній галузі безперервний і покликаний оперативно реагувати на зміни в суспільному житті та з урахуванням нагальних потреб та викликів новим складом Верховної Ради України було внесено низку змін та доповнень до чинного антикорупційного законодавства:

1) закон від 02.10.2019 № 140-IX “Щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції”:

Зміни стосуються, насамперед:

- переформатування діяльності спеціалізованого антикорупційного державного органу – НАЗК;

- уточнення переліку суб'єктів, на яких поширюються вимоги антикорупційного законодавства;

- зміни і доповнення в частині фінансового моніторингу майнового стану публічних службовців.

2) Закон від 17.10.2019 № 198-IX “Щодо викривачів корупції”: основний антикорупційний Закон доповнено низкою статей (ст.ст. 93 – 93⁹):

- удосконалено правовий статус викривача;

- встановлено правові механізми використання потенціалу викривачів та їх захисту державою.

3) Закон від 31.10.2019 № 263-IX “Про внесення змін щодо конфіскації незаконних активів і покарання за набуття таких активів”:

- відновлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення (ст. 368-5 ККУ);

- запровадження інституту стягнення в дохід держави необґрунтованих активів (конфіскація незаконних активів без кримінального переслідування).

Все ж, як зазначають міжнародні експерти, прорив у подоланні корупції, нажаль відбувається дуже повільно. Застосовані засоби протидії виявляються малоефективними тому і зрушень в напрямку подолання корупції мало. Кількість корупційних правопорушень зростає, а кількість зареєстрованих злочинів і засуджених осіб, пов'язаних з корупцією, абсолютно не відповідає дійсному поширенню цього негативного явища. Вважається, що звітність про стан протидії корупції є недосконалою з огляду відсутності загальновизнаних критеріїв оцінки корупції, ефективності взаємодії правоохоронних органів з іншими органами державної влади у висвітленні цієї інформації.

Ще однією вирішальною умовою успішної протидії корупції якої бракувало країні є політична воля вищого керівництва держави що спирається на широку підтримку суспільства, оскільки саме від ставлення перших осіб держави до цієї проблеми залежить її вирішення.

Корупційні прояви, що перетворилися на своєрідний ринковий механізм, роблять її більш гнучкою. При цьому слід зазначити, що більшість законодавчих ініціатив у сфері антикорупційної політики спрямовані на посилення відповідальності особи за вчинення корупційного діяння, що безпосередньо впливає на збільшення корупційних явищ: підвищується рівень відповідальності – підвищується рівень ризику притягнення до відповідальності – зростає корупція. Але такі заходи впливають на наслідки корупції, а не на їх причини. Кардинально змінити ситуацію можна лише шляхом усунення корупційних можливостей у чинному українському законодавстві.

Підводячи підсумок, можна сказати що проблем протидії корупції в українському суспільстві на даному етапі достатньо, і питання щодо їх подолання та посилення тиску на корупційну складову стає дедалі актуальнішим й необхідним для України.

Література:

1. Українці вкрай невдоволені рівнем боротьби з корупцією / Transparency International Україна. – 2016. . [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/media-about-us/6477.html>

2. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід / Т. В. Ільєнок // Юридична наука. – 2013. – № 2.

СУТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЖЕЖ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ЙОГО ПРОВЕДЕННІ

Сметров О.Г.,

головний судовий експерт

відділу вибухотехнічних та

пожежотехнічних досліджень

Полтавського науково-дослідного експертно-

криміналістичного центру МВС України,

м. Полтава, Україна

Дослідження пожежі - це розв'язання складної задачі з багатьма невідомими, яке спрямоване на отримання даних про умови, обставини і причини її виникнення та розвитку, особливості протікання процесів і явищ під час пожежі, з метою виявлення існуючих залежностей. Зрештою на підставі отриманих результатів визначають державну політику боротьби з пожежами в інтересах суспільства.

Метою дослідження місця пожежі є встановлення характерних слідів зон пожежі: горіння, теплового впливу та задимлення; визначення за ними особливостей та форм розвитку пожежі, а також виявлення слідів та речових доказів, які вказують на осередкові ознаки і безпосередню причину її виникнення. [8].

Експерт, на підставі спеціальних знань, досліджує і характеризує не загальну причину, а технічні умови утворення пожежонебезпечної події, в якій відбувається взаємодія джерела запалювання і горючого середовища, тобто розкриває і науково обґрунтовує механізм початку і розвитку горіння, що обумовлює безпосередню технічну причину виникнення пожежі [5].

Пожежа - позарегламентний процес знищування або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для живих істот і довкілля.[2]

Горюче середовище - суміш горючої речовини та окисника, здатна до самостійного горіння [2].

Пожежа супроводжується знищенням матеріальних цінностей, створює загрозу життю та здоров'ю людей, довкіллю [7].

Встановлення достовірних причин виникнення пожеж, їх відповідний облік та аналіз є важливими умовами для організації успішної боротьби з пожежами [6].

Пожежа як явище розвивається у часі та просторі, тому її дослідження пов'язане з вивченням обставин виникнення та розвитку, всієї сукупності явищ і наслідків, а зрештою – із встановленням причини її виникнення [8].

У ході слідчих дій достовірне встановлення комплексу фактичних даних про механізми виникнення та розвитку пожеж є складним завданням, а в деяких випадках таким, яке майже неможливо вирішити.

Це пояснюється тим, що для злочинів, які пов'язані з пожежами, характерне видозмінення або знищення слідів та інших речових доказів під впливом вогню, продуктів згоряння тощо [4].

Отже, дослідження пожежі у вузькому розумінні полягає у збиранні та аналізі даних, що характеризують час і параметри її розвитку залежно від сукупності різних факторів, з метою встановлення осередку та джерела виникнення горіння [8].

У більш широкому розумінні дослідження пожеж включає в себе вивчення узагальнених даних про причини виникнення, обставини розвитку дії небезпечних факторів пожеж (НФП) на навколишнє середовище, оцінку результатів і наслідків гасіння різних класів та груп пожеж на характерних об'єктах, обробку та аналіз відповідних статистичних даних. Отримана інформація необхідна для вдосконалення тактики пожежогасіння, розробки необхідного технічного забезпечення, а також проведення державної політики у питаннях нормування вимог пожежної безпеки.

Встановлення дійсної причини пожежі у будь-якому випадку можливе лише тоді, коли правильно визначене місце її виникнення. Якщо немає хоча б приблизного уявлення про положення осередку пожежі, важко, а інколи й зовсім неможливо визначити його причину. Лише встановивши, де почалося

горіння, можна розглядати питання про ймовірні причини його виникнення [8].

Осередок пожежі – місце початкового виникнення горіння [2].

Більшість із складових дослідження реалізуються у ході огляду місця пожежі, своєчасність та якість проведення якого має найважливіше значення для швидкого, повного і об'єктивного встановлення осередку пожежі та дійсної причини її виникнення. Визначення переліку та послідовності дій під час огляду значною мірою залежить від особливостей досліджуваної пожежі [8].

Огляд місця пожежі є неодмінною умовою безпосереднього сприйняття і оцінки як обстановки загалом, так і суттєвих її деталей для встановлення дійсної причини виникнення горіння.

У процесі огляду слід уточнити такі дані:

- призначення об'єкта, його об'ємно-планувальні та конструктивні особливості, які впливали на розвиток та гасіння пожежі;
- загальні розміри, поверховість і висоту будівлі чи споруди;
- матеріали і конструкції, стан перегородок, перекриття, покриття та покрівлі;
- наявність та стан протипожежних перешкод;
- пожежну небезпеку технологічного процесу, виробничого обладнання;
- характеристику та стан інженерних систем газового, енерго- та водопостачання, опалення і вентиляції;
- наявність та стан комунікацій і технологічних отворів, що сполучають приміщення та поверхи;
- відстані до сусідніх будівель і споруд, ступені їх вогнестійкості; наявність та стан протипожежного водопостачання, автоматичних установок виявлення та гасіння пожеж, первинних засобів пожежогасіння, димовидалення;
- явища, які характеризують особливості виникнення і розвитку горіння, поведінку та ступінь пошкодження будівельних конструкцій, обладнання і матеріалів під впливом небезпечних факторів пожежі;
- ознаки осередку пожежі, спрямованість поширення горіння, розташування зон пожеж;

- відомості про обстановку, у якій виникла та розвивалася пожежа, відбувалося її виявлення і ліквідація.

Кваліфіковано проведений огляд місця пожежі завжди дозволяє здобути **певну** інформацію про обстановку, яка передувала пожежі, умови її розвитку, виявлення і гасіння, а також визначити ймовірне місце виникнення горіння. На підставі знайдених та зафіксованих слідів і речових доказів висувають, розглядають і отримують підтвердження версії про безпосередню (технічну) причину виникнення пожежі [1].

Практика свідчить, що не завжди забезпечується своєчасний та кваліфікований огляд місця подій за участю спеціалістів та експертів.

Особам, які причетні до розслідування справ за даною категорією, та не володіють спеціальними знаннями про процеси виникнення та розвитку пожеж, важко провести підготовку матеріалів до рівня призначення пожежно-технічної та інших судових експертиз [4].

Згідно ст. 38 КПК України органи Державної служби України з надзвичайних ситуацій на даний час не є органами дізнання [3], тому у навчальних закладах служби не проводиться підготовка спеціалістів за напрямком дослідження пожеж.

З досвіду випливає, що слідчі недостатньо обізнані в питаннях накопичення вихідних технічних даних для проведення експертизи пожеж. Вони часто не володіють методиками з особливостей фіксації, використання технічних прийомів з виявлення та вилучення причинно пов'язаних з пожежею об'єктів, а також неспроможні самостійно збирати дані про сліди виникнення і розвитку пожежі.

В результаті ситуації, яка склалася на даний час, через вкрай обмежену кількість кваліфікованих за даним напрямком спеціалістів, огляди місць пожеж проводяться поверхнево, рідко вилучаються речові докази, проводиться фото- та відеозйомка, складання схем, планів.

Мають місце випадки, коли речові докази вилучаються з порушеннями методики фіксації та вилучення речових доказів [8] або втрачаються внаслідок їх руйнування при зберіганні та транспортуванні.

У випадках застосування злочинцями інтенсифікаторів горіння значною перешкодою в отриманні позитивних результатів та оперативному визначенні в пробах речовин і матеріалів слідів легкозаймистих рідин є надто тривалий період, протягом якого відбувається оформлення та передача до експертних підрозділів вилучених речових доказів для подальших лабораторних досліджень. Це стає можливим внаслідок слабого уявлення працівників слідства про тривалість зберігання та особливості досліджень. У зазначених випадках вилучення об'єктів та проб доцільно проводити якомога швидше, у перші години, не допускаючи втрати слідових кількостей згаданих рідин, і своєчасно передавати їх для лабораторних досліджень.

Такі недоліки перешкоджають або виключають можливість встановлення достовірної причини виникнення пожеж, сприяють утворенню негативних обставин ще на початковій стадії розслідування, за яких створюється безвихідне слідче становище, а матеріали не доводяться до рівня призначення експертизи.

Такий стан справ, який склався в умовах сьогодення, вимагає невідкладної розробки та впровадження комплексу заходів, який дасть змогу покращити експертне забезпечення дослідження пожеж та в цілому поліпшити результативність боротьби зі злочинами, пов'язаними з пожежами.

Література:

1. Методи дослідження пожеж: метод. посіб./ Климась Р.В. та ін. Київ: ТОВ «Поліграфцентр»ТАТ», 2009. 240 с. (реєстраційний код – 10.8.31).
2. ДСТУ 2272:2006 Пожежна безпека. Терміни та визначення. [Чинний від 2006-06-09]. Вид. офіц. Київ: Держстандарт України, 2006. 32 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. https://ips.ligazakon.net/document/T124651?ed=2019_01_11 (дата посилання 06.07.2020).
4. Безвесільний В.Д. Розслідування та судові експертизи пожеж: Довідково-методичний посібник / В.Д. Безвесільний, О.Ф. Дьяченко. – Харків: «ТОВ Компанія СМІТ», 2007. -360 с.
5. Зернов С.И. Применение специальных знаний при установлении причин пожаров / 50 лет НИИ криминалистики: сб.-М 1995 с. 102-107

6. Мегорский Б.В. Методика установления причин пожаров: метод. Посіб. Москва: 1966. 271 с.

7. Рожков А.П. Пожежна безпека: навч. пос. Київ:Пожінформтехніка, 1999.256 с.

8. Степаненко С.Г., Білкун Д.Г., Яник Я.М., Тимошук Ю.Т. Дослідження пожеж: довід. метод. посіб. Київ: Пожінформтехніка, 1999. 224 с.

Юридичні науки

РОЛЬ ПРИВАТНОГО ДЕТЕКТИВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Соломаха Д.А.,

студентка ННІ права та міжнародно-правових відносин

Університету митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою у розгляді та співставленні ролі приватного детектива у кримінальному процесі в різних країнах.

Зазначені питання досліджували фахівці у галузях оперативно-розшукової діяльності, криміналістики та кримінального процесу. Проблеми державного правового регулювання щодо участі приватного детектива в кримінальному судочинстві досліджувалися багатьма авторами, перш за все, вченими-процесуалістами [4-10].

Загалом, можна сказати що інституту детективної діяльності фактично в нашій країні не запроваджено, оскільки, незважаючи на спроби сформувати його доктринальні основи, досі відсутній такий закон, який регулював би приватну детективну діяльність. Перші спроби легалізувати приватну детективну діяльність були ще на початку 2000 років (проект закону № 5237), однак розроблений на той час законопроект прийнято так і не було.

13 квітня 2017 року черговий законопроект «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» врешті-решт був позитивно проголосований у Верховній раді України, але Закон не був ні ветований, ні підписаний

Президентом України та не був і оприлюднений, як закон (за підписом Голови Верховної Ради України). Маємо неординарну юридичну фікцію – «Легітимно прийнятий Закон – не став законом».

Станом на 04.02.2020 року у Верховній Раді знову зареєстровано проект закону № 3010 «Про приватну детективну діяльність». У зазначеному проекті приватна детективна діяльність розглядається як незалежна професійна діяльність приватного детектива або діяльність детективного агентства щодо надання замовникам приватних детективних послуг з метою забезпечення захисту їх прав та законних інтересів на платній договірній основі.

Приватна детективна (розшукова) діяльність у більшості країн світу визнана на державному рівні, врегульована законами і оптимально використовується для збільшення можливості громадян і юридичних осіб у захисті своїх законних прав та інтересів, однак, на жаль, в Україні приватна детективна діяльність ще не легалізована.

Розглядаючи роль приватних детективів у кримінальному провадженні сьогодні, на жаль, можна сказати, що вони не мають права участі, оскільки така діяльність не легалізована.

Між тим, характеризуючи проект закону № 3010 "Про приватну детективну діяльність", варто зазначити що до послуг приватних детективів відносять збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному судочинстві. Аналізуючи всі сторони даного проекту, зазначимо що прийняття цього Закону, дасть можливість приватним детективам приймати участь у кримінальному процесі збором певної інформації яка може бути важливою для прийняття рішення судом. Таким чином, на наш погляд саме цей законопроект є більш успішним та вдалим.

Як зазначалось, приватні детективи є у багатьох країнах, так пропонуємо розглянути світовий досвід його функціонування в найбільш розвинених країнах світу, таким як США. Існує два основних типи детективів: державні і приватні.

Державні детективи – по суті, правоохоронні органи які потрапляють в цю категорію. Вони розслідують дії, пов'язані зі злочинними діями і підозрюваною злочинною діяльністю. Вони підпадають під категорію громадськості, тому що їх зарплати надходять з податків і державного фінансування.

Приватні детективи – як фахівці з розслідування можуть працювати безпосередньо на приватних фізичних чи юридичних осіб, можуть працювати у великих корпораціях. Можна сказати, що в Сполучених Штатах Америки, детективна робота набула найбільш розвинених форм. Хоча в США не існує єдиного федерального закону про приватну детективну діяльність, тому регулювання такої діяльності здійснюється в кожному штаті окремо. Закони, безпосередньо пов'язані з приватним розшуком, діють у 35 штатах.

У переважній більшості штатів (40 з 50) для детективних функцій потрібна спеціальна ліцензія, видана державними органами, і за умови такої ліцензії детектив має право займатися пошуковою діяльністю безпеки (залежно від класу ліцензії) тільки в такому штаті, де він отримав ліцензію. Таким чином, великі детективні агенції реєструються одночасно в декількох штатах США. Ліцензії на приватну детективну роботу зазвичай видаються на два роки. Після цього необхідно пройти переатестацію. Якщо розглядати роль детектива у кримінальному процесі, варто зазначити, що першими детективами, які беруть участь у кримінальній справі, зазвичай є поліцейські детективи. Поліцейські детективи можуть бути генеральними слідчими, відповідальними за розслідування багатьох різних видів злочинів, детективами які є відповідальними за розслідування вбивств, слідчими наркотиків або слідчими фінансових злочинів. Всі типи поліцейських детективів опитують свідків, щоб визначити, чи було скоєно злочин і хто несе за це відповідальність. Як тільки вони вирішують, що підозрюваний може бути звинувачений в скоєнні злочину, поліцейські детективи збирають достатньо доказів, щоб підтримати успішне судове засідання.

Після початку судового розгляду поліцейський детектив представляє докази присяжним при перехресному допиті як прокурора, так і захисника. Через змагальності кримінального процесу жодна зі сторін не може бути

абсолютно об'єктивною. Поліцейські детективи вважають себе захисниками жертви, але іноді можуть тлумачити докази, щоб довести справу проти конкретного підозрюваного, навіть якщо докази можуть бути витлумачені інакше. Прокурори несуть відповідальність за засудження обвинуваченого, а адвокати - за те, щоб він домігся справедливості. Детективи, що працюють на захист, прокуратуру або відділ поліції, повинні збирати докази і представляти їх якомога переконливіше в суді, одночасно відстоюючи свої докази від агресивних допитів. Адвокати іншого боку завжди будуть намагатися знайти слабкості або недоліки в показаннях детектива.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що аналізуючи досвід США у здійсненні детективної діяльності, роль детектива по збору доказів дуже важлива, адже адвокат, незважаючи на те що має право збирати докази, не володіє специфічними навичками. Тому ми вважаємо що, приватні детективи можуть значно допомогти при здійсненні кримінального процесу збиранням доказів та представлені їх на суді. Також, аналізуючи зарубіжний досвід, зазначимо що водночас національне законодавство України має розвиватися самостійно у напрямку регулювання суспільних відносин, пов'язаних із приватною детективною діяльністю, з урахуванням характеру правової системи нашої держави, особливостей українського менталітету, рівня правової усвідомлення.

Таким чином, законодавче врегулювання приватної детективної діяльності зробить детективну (слідчу) діяльність ефективною, незалежною та належним чином захистить конституційні права громадян України та значно допоможе при кримінальному процесі.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України №4651-VI від 13.04.2012. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст.88.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України №2135-XII від 18.02.1992. Відомості Верховної Ради України 1992. № 22. ст.303

3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України №1698-VII від 14.10.2014 2014 . Відомості Верховної Ради України 2014. № 47. ст.2051
4. Войтюк Р.В. Кримінальна процесуальна діяльність детектива національного антикорупційного бюро України: питання теорії та практики. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13) с. 108-119.
5. Багрій М. В., Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків : Право, 2017. 376 с.
6. Бугайчук К. Л. Інститут приватних детективів за кордоном порівняльно-правовий аналіз. *Право і безпека*. 2016.- №1 (60). С 7- 13.
7. Варава В. В. Концептуальні аспекти впровадження інституту детективів у кримінальній поліції. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Тези доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 1 грудня 2017 р.). Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 156-159.
8. Довжич Є. В. Ознаки діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 41, Том 4. 2016. С. 116-119.
9. Корнієнко М. В., Тертишник В. М. Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. 2017. №1. С. 95-101.
10. Рокуль С. В. Юридична визначеність повноважень та процедури діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №2. Т. 2. С.98-102.

